

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Sociální práce s dětmi a podpora dětí při rozvodu
rodičů**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Štěpánka Malíková

Vedoucí práce: Mgr. Bohdana Břízová, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem *Sociální práce s dětmi a podpora dětí při rozvodu rodičů* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v plném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s provozováním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2022

.....

Štěpánka Malíková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Bohdaně Břízové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady, energii, velkou trpělivost a čas, který mi věnovala. Dále bych ráda poděkovala komunikačním partnerům za účast ve výzkumu a své rodině a přátelům, kteří mě podporovali během celého studia.

Sociální práce s dětmi a podpora dětí při rozvodu rodičů

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá způsobem práce sociálních pracovníků s dětmi v průběhu rozvodu jejich rodičů a také nabídkou podpory těmto dětem. Rozvod je pro dítě velice zátěžová a stresová situace. V průběhu rozvodového řízení může u dítěte vznikat řada psychických a sociálních problémů a problémů v chování. Proto by se s těmito dětmi v průběhu rozvodu mělo správně pracovat a měla by jim být poskytnuta potřebná sociální podpora.

Cílem bakalářské práce je popsat, zda a jakým způsobem pracují sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí a sociální pracovníci z neziskových organizací s dětmi, pokud se jejich rodiče rozvádí. Dále zjistit, co mohou sociální pracovníci nabídnout těmto dětem jako podporu. K dosažení stanoveného cíle byl využit kvalitativní výzkum, metoda dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly realizovány s pracovníky oddělení sociálně právní ochrany dětí na městských úřadech obcí s rozšířenou působností a pracovníky neziskových organizací s cílovou skupinou děti a rodina v Jihočeském kraji. Získaná data byla zpracována metodou vytváření trsů.

Z výsledku výzkumu vyplývá, že sociální práce s dětmi a podpora dětí při rozvodu není dostatečná především z důvodu kapacit odborných pracovišť, přičemž kvůli jejich nepřetržitému naplnění a dlouhé čekací lhůtě, není dětem poskytnuta potřebná podpora a pomoc včas, což může mít za následek patologické chování těchto dětí v budoucnu. Podpora je též v nízké míře poskytována od rodičů, ač je pro děti nejvíce potřebná. Výzkum ukázal, že důvodem je nízká edukovanost rodičů v oblasti rodičovských kompetencí.

Tato bakalářská práce může sloužit jako inspirace pro sociální pracovníky obecně a upozornit na potřeby dětí a nutnost jejich podpory při náročné životní situaci, kdy se rodiče rozvádí.

Klíčová slova

sociální práce; rodina; rozvod; rodiče; děti

Social Work with Children and Support for Children during Parental Divorce

Abstract

This bachelor thesis deals with the methods used by social workers to work with children during their parents' divorce, as well as the provision of support for these children. Divorce is an incredibly stressful situation for children. During divorce proceedings, children can develop a range of psychological, social, and behavioural problems. Therefore, it is important to provide appropriate social support to these children during the divorce process.

The aim of this bachelor thesis is to describe whether and how social workers from the Department of Social and Legal Protection of Children and social workers from non-profit organizations work with children whose parents are divorcing, as well as to identify the support that social workers can offer these children. A qualitative research approach was used, specifically the method of interviewing with semi-structured interviews. The interviews were conducted with social workers from the Department of Social and Legal Protection of Children at municipal offices with extended powers and with social workers from non-profit organizations working with children and families in the selected region. The collected data was analysed using the method of creating clusters.

The research results indicate that social work with children and support for children during divorce is insufficient mainly due to the capacity of specialized institutions. Due to their constant filling and long waiting periods, children are not provided with the necessary support and assistance in time, which can result in pathological behavior of these children in the future. Support is also provided in low amounts by parents, despite being most needed by children. The research has shown that the reason for this is the low education of parents in the area of parenting skills.

This bachelor's thesis can serve as an inspiration for social workers in general and draw attention to the needs of children and the necessity of their support during a challenging life situation of their parents' divorce.

Keywords:

social work; family; divorce; parents; children.

Obsah

1	Rodina.....	8
1.1	Vymezení rodiny.....	8
1.1.1	Funkce rodiny.....	8
1.1.2	Typologie rodiny.....	10
1.1.3	Dítě a rodina.....	11
1.2	Rozvod.....	14
1.2.1	Rozvod jako proces v souvislosti s dítětem.....	15
1.2.2	Role OSPOD při rozvodu.....	17
1.2.3	Formy porozvodové péče o děti.....	17
1.3	Dopad rozvodu na děti.....	19
1.4	Sociální práce s rodinou.....	22
1.4.1	Nabídka podpory pro rodinu v rozvodu (pro děti).....	22
2	Praktická část.....	26
2.1	Cíl práce.....	26
2.2	Výzkumné otázky.....	26
3	Metodika.....	27
3.1	Použité metody a techniky.....	27
3.2	Výzkumný soubor.....	27
3.3	Realizace výzkumu.....	28
3.4	Analýza dat (vyhodnocení dat).....	29
3.5	Etika výzkumu.....	29
4	Výsledek výzkumu.....	31
5	Diskuse.....	41
6	Závěr.....	47
7	Seznam použitých zdrojů.....	48
8	Seznam tabulek a schémat.....	52
9	Přílohy.....	53

Úvod

Sociální práce s dětmi je oblast, která se zaměřuje na pomoc a podporu dětem v obtížných životních situacích. Jednou z největších výzev pro sociální pracovníky je práce s dětmi, které procházejí rozvodem svých rodičů. Rozvod je velmi stresující životní událost, která může mít negativní dopad na psychické zdraví dětí. Sociální pracovníci mají důležitou roli v poskytování podpory a pomoci dětem, aby se s touto situací lépe vypořádaly. Tento text je zaměřen na způsoby, jakými mohou sociální pracovníci pomoci dětem při rozvodu jejich rodičů a jakou roli sociální pracovníci hrají v celkovém procesu rozvodu.

Teoretická část bakalářské práce popisuje rodinu, její typologie, funkce a význam rodiny pro dítě. Dále popisuje proces rozvodu a jeho dopad na děti, stejně jako nabídku podpory pro děti rozvádějících se rodičů. K získání dat pro výzkumnou část bakalářské práce byla zvolena kvalitativní strategie, metoda dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru. Data získaná z rozhovoru byla vyhodnocena metodou vytváření trsů.

Důvodem pro výběr tématu byl zájem o bližší seznámení s problematikou sociální práce s rodinou v rozvodu a především zjištění, zda je dětem rozvádějících se rodičů poskytována dostatečná podpora. Osobní zkušenost autora, který prožil nedostatečnou podporu při rozvodu rodičů, byla dalším motivem pro výběr tématu.

Bakalářská práce může sloužit jako informační materiál pro sociální pracovníky a přispět jako pomůcka při práci s rodinou. Současně může poukázat na nedostatky v poskytované pomoci a přispět k většímu zohlednění potřeb dětí během tohoto složitého a emočně náročného období, jakým rozvod bez pochyby je.

1 Rodina

1.1 Vymezení rodiny

Definice rodiny jsou různé a existuje jich mnoho, jejich znění se proměňuje i s ohledem na vývoj společnosti a aktuální zvyklosti. Legislativní definice rodiny však v České republice neexistuje. Mátel (2019) rodinu považuje za základní sociální skupinu, kterou spojují vztahy, soužití, sdílení, společné aktivity a plánování společné budoucnosti. Autor dále uvádí, že rodina je specifická a má svůj vlastní příběh, který je ovlivněn nejen osobností rodičů, ale i jejich vzájemnými vztahy a chápáním hodnot. Některé z definic rodiny hovoří o tzv. tradiční rodině, což je označení pro rodinu nukleární, to znamená rodinu tvořenou rodiči, tedy otcem a matkou, a jejich dítětem, popř. dětmi (Mátel, 2019). V dnešní době jsou již tradiční rodiny méně častou formou rodiny, nahrazují ji tzv. rodiny patchworkové. (Antier, 2005). Patchworkovou rodinou se dle autora rodina stává v případě, že si oba partneři přivedou do vztahu své děti z předchozích vztahů (popř. přibude dítě společné) a všichni společně žijí jako rodina – děti a dospělí ze současných i předešlých vztahů.

Další definicí rodiny může být i tvrzení Plaňavy (2000), který uvádí, že rodina je jakýmsi strukturovaným celkem (systémem), jehož smyslem a účelem je utvářet relativně bezpečný a stabilní prostor a prostředí pro život lidí. Sekot (2006) považuje rodinu též za soubor lidí, které jsou však propojeni pokrevně, manželsky nebo adoptivně a sdílejí základní zodpovědnost za svůj život navzájem. Krebs et al (2010) definuje rodinu jako instituci, která je v životě člověka velmi důležitá, je pro člověka primární skupinou a je schopna ovlivnit jeho chování, jednání a myšlení. Rodina je dle autora pro jedince velmi důležitá i z hlediska základních vzorců chování, postojů a hodnot. Mezi základní funkce rodiny autor řadí funkci biologickou (reprodukční), funkci ekonomickou, funkci výchovnou a funkci sociální.

1.1.1 Funkce rodiny

Již v roce 1999 Dunovský a kol. uvedli, že rodina jako systém plní určité funkce, některé vůči společnosti, jiné vůči jednotlivým jejím členům. Mezi základní funkce rodiny autor řadí funkci ekonomickou, funkci výchovnou, funkci biologickou neboli reprodukční a funkci emocionální.

Grecmanová a kol. (2003) uvádějí funkce biologicko-erotickou (reprodukční), ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a výchovnou. Autoři dále uvádí, že naplnění těchto funkcí je přímo závislé na podmínkách a rodinné struktuře. Toto tvrzení autoři vysvětluje tak, že funkce rodiny jsou ovlivnitelné životním stylem rodiny a sociálními vztahy a postoji členů rodiny, také věkovým složením a vzdělaností rodičů.

Ekonomickou funkci Špaňhelová (2010) popisuje jako funkci ekonomicko-zabezpečovací, dle které se rodina má starat o to, aby děti byly ekonomicky zaopatřeny, autorka klade velký důraz na to, aby tato funkce nestála v popředí na úkor funkce emocionální. Grecmanová a kol. (2003) význam této funkce chápou jako přínos rodinných příslušníků pro sociální zabezpečení rodiny, a to s ohledem na individuální potřeby jednotlivých členů a jejich životní jistoty. Podle autorů je materiální zabezpečení dětí v první řadě zodpovědností rodičů a až v případě, kdy tuto roli nedokážou splnit, může stát pomoci prostřednictvím poskytnutí přídatku na dítě.

Podle Špaňhelové (2010) má výchovná funkce v rodině sociálně-výchovný charakter, neboť se zaměřuje na výchovu dětí tak, aby byly schopny přizpůsobit se různým situacím a lidem. Záměrné a dlouhodobé formování členů rodiny popisuje Grecmanová a kol. (2003) jako hlavní úkol rodinného působení na své členy. Tímto způsobem dle autorů rodina ovlivňuje vývoj osobnosti dítěte a jeho schopnosti přizpůsobit se různým sociálním situacím a lidem.

Podle sociální psychologie popisuje Špaňhelová (2010) biologicko-reprodukční funkci jako funkci, která je důležitá zejména z hlediska možnosti plození dětí. Stejně jako Špaňhelová (2010) popisují Grecmanová a kol. (2003) tuto funkci jako zajišťující reprodukci lidského rodu, ale zároveň zdůrazňují, že manželé mají svobodné rozhodnutí ohledně počtu dětí. Tuto funkci lze dle autorů chápat jako zajišťující biologickou kontinuitu rodiny a příbuzenstva, avšak s ohledem na současnou společnost je důležité zdůraznit svobodnou volbu rodičů ohledně plánování počtu potomků.

Špaňhelová (2010) popisuje emocionální funkci rodiny jako zajištění emočního bezpečí dítěte, což zahrnuje sdílení pocitů, podporu při vyjádření se, aktivní komunikaci a poskytování lásky. Podobně jako Špaňhelová (2010) popisují Grecmanová a kol. (2003) emocionální funkci jako silnou citovou vazbu mezi členy rodiny. Autoři zdůrazňují, že rodinné prostředí by mělo být láskyplné, důvěryhodné, bezpečné, odpovědné a schopné spolupráce, aby bylo zajištěno emoční zabezpečení všech členů rodiny. V rámci této

emocionální funkce dle autorů rodina plní klíčovou roli v podpoře a vývoji emočního zdraví a pohody svých členů.

1.1.2 Typologie rodiny

Typy rodin lze vytvořit na základě toho, jak jsou naplňovány jednotlivé funkce rodiny, které byly uvedeny výše. Fischer a Škoda (2014) tvrdí, že dle kvality naplňování funkcí, lze členit rodinu na funkční, problémovou, dysfunkční a afunkční. Poslední dva typy rodin autoři zmiňují jako rodiny, které nejsou schopny zajistit normální vývoj dítěte:

- **funkční rodina** je dle autora rodina, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte,
- **problémová rodina** je dle autora rodina, ve které dochází k poruchám funkcí rodiny, ale ne v takové míře, že by byl ohrožen vývoj dítěte, rodina většinou své problémy je schopna vyřešit sama nebo s krátkodobou pomocí,
- **dysfunkční rodina** je dle autora rodina, ve které jsou viditelné značné poruchy funkcí rodiny, čímž je ohrožen vývoj dítěte, rodina již není schopna své problémy řešit sama a v tomto případě je vhodná sanace rodiny,
- **afunkční rodina** je dle autora rodina, která má funkce rodiny narušené do takové míry, že jako rodina přestala plnit svůj úděl a dítě i jeho vývoj je zde velmi ohroženo.

Typy rodin lze členit i na základě toho, jakým způsobem dva dospělí jedinci (rodiče) tvoří rodinu a jak jsou na toto tvoření připraveni. Tyto typy rodin definují Trpišovská a Vacínová (2007) následovně:

- **nezralá rodina** je taková rodina, ve které dospělí jedinci na svou roli rodičů nebyli zcela připraveni, protože tato role nebyla očekávaná a chtěná,
- **přetížená rodina** je taková rodina, ve které je každý jedinec samostatnou jednotkou, má svůj vlastní přístup k zátěžovým a stresovým situacím a v případě, že bude jedinec frustrovaný či vyčerpaný, ovlivní tím chod a rozpoložení celé rodiny ve smyslu chování vůči dítěti a komunikaci s ním,
- **ambiciózní rodina** je taková rodina, která má na první pohled nadstandardně dobré prostředí pro dítě; na druhý pohled je ovšem upřednostňována kariéra, úspěch ve studiu, vynikání ve sportu a vysoké požadavky na materiální standardy.
- **perfekcionistická rodina** je taková rodina, kterou definuje nezdravá míra soutěživosti dítěte a neschopnost rodiče adekvátně reagovat na neúspěch dítěte.

Takoví rodiče vyvíjí na dítě neustálý a nepřiměřený nátlak za účelem podávání vysokých výkonů a vykazování perfektních výsledků,

- **rozmazlující neboli protekcionářská rodina** je taková rodina, ve které se rodiče snaží dítěti za každou cenu ve všem vyhovět, to znamená, že dítěti nenastavují žádné hranice,
- **odkládající rodina** je taková rodina, která dítě nebo děti v této rodině odkládá na hlídání nebo kroužky a tím odkládá i problémy či projevy dysfunkčnosti s tím spojenými.

Rodinu lze členit i dle schopnosti naplňování rodičovské role, schopnosti rodičovství a přístupu rodiče k dítěti. Šulová (2019) člení rodiny následovně:

- **rodiče se o své dítě nemohou starat**, zejména kvůli narušení rodinného celku (např. úmrtí) nebo kvůli nepříznivým přírodním či společenským podmínkám (např. válka),
- **rodiče se o dítě starat neumějí nebo nedovedou**, a to z důvodů vlastní nezralosti nebo i v období rozvodu,
- **rodiče se o dítě starat nechtějí a neposkytují dítěti potřebnou péči**, jsou hostilní, nezajímají se o dítě; dítě je jimi zanedbáváno a mnohdy je i rodiči následně opuštěno,
- **rodiče se o dítě starají hyperprotektivní**, což může vést k rozmazlení nesamostatného jedince, který není schopen spolupracovat s dalšími lidmi a je tak špatně připraven na samostatný život.

1.1.3 Dítě a rodina

Dítětem je dle Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání úmluvy o právech dítěte (dále jen „Úmluva o právech dítěte“), dle článku 1 „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“ Úmluva o právech dítěte dále uvádí, že „zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnymi orgány.“

Hrušková a Králíčková (2006) za dítě označují nehotového, sociálně neplnohodnotného, neúplně dospělého jedince. Autorka dítě dále popisuje jako bezstarostné, bezprostřední,

důvěřivé, hravé, družné, spontánní a citové. Dle Kovářové a kol. (2022) mají rodiče za své dítě rodičovskou odpovědnost, která vzniká narozením dítěte a zaniká dovršením zletilosti dítěte. Autorka uvádí, že cílem rodičovské odpovědnosti je vždy myslet na morální a hmotný prospěch dítěte.

Pro dítě by měl domov být dle Sobotkové (2012) místem, které je pro něj bezpečné a má určitý řád a pravidla a je tvořený převážně lidmi v něm žijícími, jedná se o děti, rodiče, prarodiče. Autorka dále popisuje, co dle ní znamená výchova dítěte a tvrdí, že se jedná především o respekt k dětské osobnosti, trpělivost a bezpodmínečnou lásku. Mareš a Čáp (2007) tvrdí, že rodina začleňuje dítě do společnosti a rozvíjí jej jako společenskou bytost. Matějček (2017) dodává, že fungující rodina zajišťuje dítěti od narození základní potřeby: pocit jistoty, potřebu bezpečí, citové zázemí, rozvoj osobnosti, potřebu společenského uznání a uplatnění a potřebu budoucnosti. Rodina dítěti dle autora zprostředkovává specifickým způsobem sociokulturní zkušenosti.

Matoušek (2014) hovoří o faktorech, které ovlivňují vývoj dítěte. Tyto faktory lze dle autora rozdělit na vnější a vnitřní příčiny. Mezi vnitřní faktory dle autora patří genetická výbava, pohlaví, věk, temperament a zdravotní stav. Vnitřní faktory jsou dle autora málo ovlivnitelné rodinným prostředím a nebudou v této kapitole dále rozebírány.

Mezi faktory ovlivňující vývoj dítěte na straně rodiny Matoušek (2014) řadí:

- **sociální a kulturní postavení rodiny** – pokud dítě pochází z rodiny s nižším socioekonomickým statusem a náleží k etnické menšině, může to silně ovlivnit jeho vývoj a budoucí vyhlídky,
- **strukturu rodiny a chod domácnosti** – velikost rodiny, počet sourozenců, jejich věk a pořadí narození hrají důležitou roli v tom, jak dítě roste, také rodinné zvyky a způsob fungování mají velký vliv,
- **rodinné hodnoty, cíle a styl výchovy** – rodinné hodnoty a přístup ke společenskému životu, náboženskému vyznání a stylu výchovy mají také významný vliv na vývoj dítěte,
- **stres a krizové situace** – způsob, jakým rodina zvládá stres a krizové situace, se odrazí na dítěti a jeho schopnosti zvládat podobné situace v budoucnu,
- **média a jejich reflexe v rodině** – média mají v dnešní době velký vliv na vývoj dítěte. Rodiče musí pečlivě vybírat, jaká média svým dětem dovolí sledovat,

- **možnosti kompenzace nepříznivých vlivů prostředí** – politika každé země a její přístup k výchově dětí a znevýhodněným dětem má vliv na vývoj dítěte, tento faktor se vztahuje k vnějším vlivům, které ovlivňují vývoj dítěte.

Matoušek (2014) dále dodává, že fungující rodina by měla zajistit dítěti všechny potřebné faktory pro jeho zdravý vývoj, mezi které zahrnuje fyzický a tělesný rozvoj, duševní a emoční rozvoj, budování pozitivních vztahů s ostatními a s tím související osobní rozvoj a duchovní rozvoj dítěte. Matějček (2017) doplňuje Matouška (2014) tvrzením, že když jsou rodiče navzájem i ke svému dítěti pozitivně emocionálně připojeni a udržují tento vztah, pravděpodobně nebude v této oblasti vývoj dítěte narušen. Autor uvádí, že pokud jsou rodiče empatictí, respektují se navzájem a naslouchají si, dítě se emočně rozvíjí a rozvíjí se jako samostatná osoba.

Ochranou dětí se v České republice zabývá Orgán sociálně-právní ochrany dětí. Sociálně-právní ochrana dětí je legislativně upravena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Zákon o sociálně právní ochraně dětí, a dle §1 *„se sociálně-právní ochranou dětí rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dostatečně vychováno ve vlastní rodině.“* Práva dítěte jsou zakotvena v Úmluvě o právech dítěte, která deklaruje rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc. Úmluva o právech dítěte uvádí základní zásady, jimiž jsou nepřipustná diskriminace, zájem dítěte, zachování života a jeho rozvoj, spoluúčast při rozhodování, které se dětí týkají.

Mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí uvedených v §4 Zákona o sociálně právní ochraně dětí patří:

- *krajské úřady,*
- *obecní úřady obcí s rozšířenou působností,*
- *obecní úřady a újezdní úřady;*
- *ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,*
- *ministerstvo,*
- *Úřad,*

- *Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu.*

Sociálně-právní ochranu dětí dále dle §4 Zákona o sociálně právní ochraně dětí zajišťují:

- *obce v samostatné působnosti,*
- *kraje v samostatné působnosti,*
- *komise pro sociálně-právní ochranu dětí,*
- *další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny*

Nejvíce blízko přímé sociální práci s rodinami jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí na obcích, kde většinou jsou v rámci sociálních odborů přímo zřízeny oddělení sociálně právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“).

1.2 Rozvod

Rozvod, ale i manželství je legislativně upraveno v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Občanský zákoník“). Manželství je dle §655 je definováno jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství, dle tohoto zákona, je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc. Občanský zákoník dále stanovuje, za jakých podmínek manželství vzniká. *“manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstupují do manželství.”* Manželství dle Občanského zákoníku zaniká jen z důvodů stanovených zákonem. Rozvod manželství je popsán v §755, který říká: *“manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.”* Novák a Průchová (2007) uvádějí, že rozvod představuje právní úkon, který je dlouhodobou stresovou situací a velmi zasahuje psychiku, emoce, sociální a ekonomickou situaci a zejména situaci dětí a vzájemných vztahů v rodině.

Řízení o rozvod manželství je legislativně upraveno v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „Zákon o zvláštních řízeních soudních“), který uvádí, že pro řízení o rozvod manželství je příslušný soud, v jehož obvodu měli manželé společné bydliště. Zákon o zvláštních řízeních soudních dále uvádí, že řízení je možné zahájit na návrh jednoho z manželů nebo společným návrhem obou manželů a účastníky řízení jsou tak manželé. Průběh řízení dle tohoto

zákonu je nařízeno jednáním, na kterém soud vyslechne účastníky. Soud dle tohoto zákona rozhodne rozsudkem.

Schmidová (2011) definuje rozvod či rozchod partnerů jako jednání, v jehož důsledku dochází k ukončení vztahu. Toto jednání je dle autorky obvykle složitý, etický, právní a psychologický problém, neboť se netýká pouze života manželů, ale také jejich majetkových poměrů, a především jejich dětí. Autorka uvádí, že rozvod obvykle těžce prožívají všichni členové rodiny. Již v roce 1999 Matějček a Dytrich hovoří o rozvodu a také o tom, že mu předstihuje manželský nesoulad a manželský rozvrat. Manželská nesoulad dle autora vzniká v důsledku rozporů mezi manželi, které jsou způsobeny sníženou schopností hledat a nacházet řešení společných problémů, poté následuje manželský rozvrat, kdy již se jedná o nefunkčnost některých funkcí rodiny, zejména emoční, výchovné a ekonomické. Autor uvádí, že vyústěním manželského rozvratu je pak rozvod, který na rozdíl od rozvratu manželství zahrnuje vstup úřední instituce.

Novák a Průchová (2007) uvádějí dva typy rozvodů: rozvod nesporný a rozvod sporný. Autoři popisují rozvod nesporný jako rozvod, ve kterém rodiče nejsou ve sporu, oba manželé s rozvodem souhlasí a jsou schopni se dohodnout na majetkovém vyrovnání, péči o dítě a výživného na něj, a proto se příčiny takového rozvodu nezjišťují. Autoři dále popisují rozvod sporný, což je rozvod, ve kterém jeden z manželů nesouhlasí s rozvodem, a tak je nutné prokázat, že rozvrat mezi manžely existuje a poté soud zkoumá příčiny tohoto rozvratu a takové manželství je možné ukončit v případě, že je pravomocně ukončeno řízení, které upravuje poměry k nezletilým dětem. Takový typ rozvodu popisují autoři jako velmi náročný, a to časově, finančně i emočně. Bakalář (2006) uvádí, že v rámci řízení sporného rozvodu je možné předvolat k výslechu nezletilé dítě, pokud k tomu dojde, soud přihlíží k jeho názorům s ohledem na věk a rozumovou vyspělost. Autor dodává, že při výslechu nezletilého dítěte u soudu je nutné pamatovat na to, že je dítě citově, rozumově a morálně nezralé a brát v potaz i to, že dítě je na svých rodičích závislé a může být jimi silně ovlivňováno, může být jimi manipulováno a citově vydíráno.

1.2.1 Rozvod jako proces v souvislosti s dítětem

Rozvod nejvíce zasahuje děti. Dle Poupětové (2009) má dítě (v ideálním případě) do doby před rozvodem, při jeho průběhu či po něm, v rodině pocit bezpečí a pocit jistoty – tyto pocity a potřeby dítěte jsou však rozvodem značně narušeny. Pro celou rodinu je to dle autorky velmi stresová situace, děti zažívají rozpad rodinného zázemí a velmi těžce se

s ním vyrovnávají na druhé straně rodiče vedou boj se sebou navzájem, ztrácí tak osobu, která byla osobou nejbližší. Mezi nejčastější reakce dětí na rozvod rodičů autorka řadí pocit beznaděje, zoufalství, pocit bezmoci a pocit selhání – děti totiž mnohdy bývají používány jako zbraň mezi rodiči, možná i proto si děti často myslí, že ony jsou příčina rozvodu jejich rodičů.

Rozvod lze rozčlenit do několika fází, které jsou jeho součástí. První fázi Matoušek a Uhlíková (2010) označují jako před rozvodové období – v tomto období manželé zažívají krizi, hádky a neschopnost společně řešit problémy, neschopnost hledat kompromisy, odcizení. Knetlová a kol. (2017) dodávají, že tato fáze je velmi stresující, a to zejména pro děti, dětem je v tomto období věnována nedostatečná pozornost a jejich participace v životě plném hádek je opomíjena. Autoři uvádějí, že děti jsou velmi vnímavé, často vnímají napjaté situace a hádky, aniž by si toho rodiče všimli, děti těmito situacím často nerozumí, neumějí si je vysvětlit, a tak to za vinu dávají samy sobě. Autoři na základě předchozího tvrzení děti označují za oběti rozvodu manželů.

Druhou fází lze dle Nováka a Průchové (2007) označit jako rozhodnutí pro rozvod a rozvod samotný, přičemž návrh na rozvod podává jeden z manželů (žalobce) a druhý manžel (žalovaný) se v případě nesporného rozvodu k tomuto návrhu písemně připojuje. Pro nesporný rozvod je dle tvrzení autorů charakteristická dohoda mezi manželi, a to dohoda o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu a dohoda o vypořádání majetku, o bydlení po rozvodu, popř. o výživném na druhého. Matoušek, Pazlarová a kol. (2014) uvádějí, že v případě sporného rozvodu soud řeší a dojednává úpravu poměrů k nezletilým dětem, vypořádání majetku, bydlení, případně výživné a v případě styku s dítětem a svěřením dítěte do péče vstupuje do jednání sociální pracovník z OSPOD v roli kolizního opatrovníka.

Třetí tedy i poslední fází je období po rozvodu manželství. V tomto období se dle Matouška a Uhlíkové (2010) řeší převážně spory o děti, v důsledku toho jsou děti vystavovány mnoha stresovým situacím, ale nejen ty, pro každého člena původní rodiny nastává stresové období. Autoři dále hovoří o tom, že rodiče i děti se musí přizpůsobit nové situaci a naučit se v ní žít, ať už se jedná o ekonomickou stránku nebo emoční stránku a velmi často je tento proces přirovnáván v psychologické rovině k situaci, kdy zemře partner a následuje období smutku a oplakávání.

1.2.2 Role OSPOD při rozvodu

Před právním ukončení manželství je potřeba opatrovnické řízení, to upravuje a nastavuje povinnosti a práva daných rodičů k dítěti a je nutné vyřešit, komu bude dítě svěřeno do péče a jak se rodiče budou podílet na výživě dítěte (Novák, Průchová, 2007).

OSPOD je legislativně upraven Zákon o sociálně-právní ochraně dětí a uvádí, že základní pravidlo práce OSPOD je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. OSPOD figuruje jako kolizní opatrovník dítěte, při úpravě styku rodiče s dítětem a výživného, při změně výživného nebo změně úpravy styku, při zastoupení v majetkových otázkách, při neplnění rodičovských funkcí, v případě nestabilního rodinného prostředí. Dle §5-9 Zákona o sociálně právní ochraně dětí, je OSPOD povinen realizovat preventivní a poradenskou činnost. To je důležité a neopomenutelné zejména v situaci, kdy probíhá řízení o úpravě styku s dítětem a výživném. OSPOD je povinen vést rodiče k vzájemnému porozumění, vzájemné komunikaci s účelem zajištění morálního a hmotného prospěchu jejich dítěte. Cílem práce OSPOD s rodinou v období rozvodu je obnovení komunikace mezi rodiči, která je více než nutná pro výkon rodičovské role. OSPOD vede spisovou dokumentaci o dítěti. Pracovníci OSPOD jsou povinni zachovávat mlčenlivost.

Dle Skřivánkové (2003) soud zároveň ustanoví kolizního opatrovníka dítěte (sociální pracovník OSPOD), který u soudu hájí zájem dítěte, jelikož rodiče toho nejsou schopni, protože jsou v rozporu. Autorka dále uvádí, že kolizní opatrovník je ustanoven na základě Občanského zákoníku a před tímto řízením vede rozhovor s rodiči i s dítětem, měl by rodiče poučit o tom, jaká je jeho role. Sociální pracovník dle autorky provede sociální šetření v domácnosti, kterým prověří a objasní poměry v rodině a OSPOD podá soudu zprávu, s ohledem, na níž je rozhodnuto – v kompetenci soudu je také požádat soudního znalce o posudky na rodiče i děti. Autorka dále popisuje, že v případě problémové komunikace mezi rodiči a vidinou budoucích problémů s ohledem na péči o dítě, soud i OSPOD může rodičům nařídít účast na prvním setkání s mediátorem nebo v poradně.

1.2.3 Formy porozvodové péče o děti

Právo dítěte na pravidelné a osobní kontakty s oběma rodiči je deklarováno v Úmluvě o právech dítěte. K omezení tohoto kontaktu dle Nováka a Průchové (2007) může dojít pouze v případě, že jeden z rodičů dítě ohrožoval fyzicky nebo prokazatelně ohrožoval

jeho psychosociální vývoj. Autoři dále uvádí, že se forma péče určuje v řízení na úpravu poměrů k nezletilému dítěti, kdy o něm rozhodne soud. Občanský zákoník definuje tři základní formy porozvodové péče o děti, jedná se o svěřením do péče jednoho rodiče, do střídavé péče nebo do společné péče.

Péče jednoho rodiče neboli výhradní či vylučná péče

Jedná se o nejčastější formu úpravy výchovných poměrů nezletilých (Francová, Dvořáková Závodská, 2014). Dle Nováka a Průchové (2007) jde o takovou péči, kdy je dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů a tento rodič o dítě převážně pečuje a rozhoduje o něm v každodenních záležitostech, zatímco s druhým rodičem je dítě ve styku buď na základě domluvy mezi rodiči nebo na základě úpravy styku druhého rodiče s dítětem. Autoři dále uvádějí, že pokud se rodiče nejsou schopni domlouvat na styku s dítětem, obrátí se na soud s požadavkem o úpravu styku dítětem s druhým rodičem – mnoho rodičů se obává nuceného přerušení styku s dítětem jako nástrojem pomsty druhého rodiče. Styk může být dle autorů upraven velmi široce, vše záleží na situaci, dítě může vidat druhého rodiče několikrát v týdnu, může u něj přespat a defacto se tak přiblížit střídavé péči. Dle Procházkové (2011) by se měl druhý rodič podílet na výchově se všemi povinnostmi v podobné míře jako rodič, v jehož výhradní péči dítě je, i z tohoto důvodu je snaha o široký kontakt dítěte s oběma rodiči. Druhý rodič se tak dle autorky s dítětem podílí na přípravě do školy, kroužcích, a především má dítě s druhým rodičem velký časový prostor, mnohdy i podobný tomu, jaký mělo před rozvodem. Dle autorky se již upouští od trendu vyluční péče jednoho z rodičů a styku dítěte s druhým rodičem dva víkendy v měsíci, a to právě z těchto důvodů.

Střídavá péče

Střídavá péče dle Hruškové a Králíčkové (2006) znamená, že dítě má stanovený jasně vymezený časový úsek u jednoho rodiče a stejný časový úsek u rodiče druhého, oba rodiče tak o dítě střídavě pečují. Soud kromě těchto časových úseků vymezí i práva a povinnosti každého z rodičů. Dle Trávníčka (2015) musí být střídavá péče v zájmu dítěte a tento zájem musí být při rozhodnutí zohledněn, a proto rodič, kterému dítě bude svěřeno musí být výchovně způsobilý a musí o dítě projevovat zájem. Autor dále rozlišuje dva typy střídavé péče, a to střídání dětí a střídání rodičů v jedné domácnosti. Autor uvádí, že pokud se jedná o střídání dětí, pak se dítě v daném časovém intervalu stěhuje z domácnosti jednoho rodiče do domácnosti rodiče druhého a hlavním faktorem střídání

děti je vzdálenost bydlišť jeho rodičů. Střídání rodičů autor popisuje tak, že dítě žije v jedné domácnosti, ve které se v daných časových intervalech střídají rodiče. Tuto možnost autor vnímá jako přijatelnější, jelikož dítě má jeden domov, jednu postel, jedno bezpečné místo.

Společná péče

Hrušáková a kol. (2014) charakterizují společnou péči jako péči, kdy není stanovené žádné rozhodnutí soudu o svěření do péče jednoho či druhého rodiče a poměry dítěte tak nejsou upraveny ani v době po rozvodu manželství. Autoři uvádějí, že soud takto rozhoduje zejména v případech, kdy je dítě téměř zletilé, s rodiči nežije v jedné domácnosti nebo v případě, že jsou rodiče dítěte na všem dohodnuti a stále spolu žijí. Oba rodiče mají dle autorky stejná práva a povinnosti jako za trvání manželství.

1.3 Dopad rozvodu na děti

Statistické údaje ČSÚ k roku 2020 uvádějí, že téměř polovina manželství se rozpadne a končí rozvodem, to znamená, že každý rok rozvod svých rodičů zažije až třicet tisíc nezletilých dětí. Špaňhelová et al. (2011) hovoří o možných reakcích dítěte na spory mezi rodiči, které se odvíjejí od věku dítěte, jeho vlastností, temperamentu a charakteru a také od toho, do jaké míry bylo dítě zvyklé překonávat překážky nastražené životem vlastními silami, tedy i tím, jak se s takovou situací dítě dokázalo s pomocí a podporou rodiče vyrovnat. V mnoha situacích jsou reakce na tuto situaci dle autorky jakýmsi obranným mechanismem dítěte, které svým chováním volá po pozornosti rodičů.

Mezi časté reakce dítěte na rozvod jeho rodičů Špaňhelová (2011) řadí:

- **noční děsy** – stavy, kdy se dítě v noci probudí, jeho vnímání je neúplné a křičí nebo mluví nesmyslné věty,
- **pomočování** – represivní stav,
- **zhoršení školního prospěchu** – dítě se zhorší za účelem získání pozornosti rodičů, nebo proto, že se mu v domácím prostředí velmi špatně soustředí, jelikož už tam není bezpečno a jediná jistota v jeho životě se rozpadla,
- **projevy spojené se somatickými projevy** – bolesti břicha, bolesti hlavy, pocit na zvracení, to jsou reakce na to, že se dítě bojí a cítí, že vztah rodičů není harmonický,
- **nechutenství** – ve větší míře může přerůst v mentální anorexii,

- **koktání** – tímto únikem dítě projevuje přemíru emocí v něm, se kterými neumí pracovat a je tím zaseklé, proto koktá nebo zadržává v řeči, je příliš zatíženo,
- **pocit viny u dítěte** – dítě se tímto pocitem vnitřně požívá, je smutné a nespokojené, má výčitky vůči sobě samotnému, že nebylo hodné,
- **zvýšenou ukázněnost a vzornost dítěte** – dítě takto reaguje zejména proto, že chce rodičům splnit všechna přání a věří, že se tím jejich problémy vyřeší, je to nepřírozená reakce dítěte, emoce si v sobě nechává ukryté a neumí je projevit,
- **neposlouchání, používání vulgarismů** – dítě neguje téměř vše ve svém okolí, většinou se takto dítě chová k matce, protože ji vidí jako osobnostně slabší a zranitelnější než otce,
- **lhostejnost** – dítě se takto chová proto, že si se svými pocity neví rady, používá tak obranný štít, nechce být situací doma dotčeno,
- **lhaní** – dítě lže v situacích, kdy touží po pozornosti, očekává reakci rodiče, lež dítě používá proto, že aktuální situace mu není příjemná, a tak si jinou situaci vysní, většinou však není příliš reálná,
- **drobné krádeže** – toto chování je forma protestu dítěte, které krade proto, aby na sebe upozornilo a vyvolalo v rodičích reakci a zájem,
- **útěk z domova** – dítě takto reaguje většinou ve zkratu nebo naopak s rozmyslem, chce utéct ze situace, ve které mu není dobře a které nerozumí a nechce ji dále snášet, ale neuvědomuje si následky útěku,
- **útěk k partě** – tato reakce se většinou objevuje u dětí v období konce mladšího školního věku a v období pubescence, dítě tak utíká za pochopením a klidem, který u rodičů v tomto období postrádá,
- **zamlklost** – dítě má hlavu plnou myšlenek, kterým často nerozumí, situaci řeší ve své hlavě a s nikým o tom nemluví,
- **zhoršení vztahů s vrstevníky** – dítě v sobě řeší problémy, které u vrstevníků nejsou běžné, je zamlklé, a tak se jim odcizí, může v důsledku toho být na vrstevníky agresivní nebo se jim naopak může úplně vyhýbat,
- **popření** – dítě situaci popírá, čímž se ochraňuje před bolestí, kterou by mu tato situace mohla způsobit,
- **zvýšenou rozmazlenost** – dítě většinou rozmazluje jeden z rodičů, chce si ho tím většinou naklonit na svou stranu, dítě tak má vše, na co si ukáže, v opačných případech se oba rodiče předhánějí v to, co dítěti darují, co mu dovolí nebo co pro něj udělají, dítě je tak manipulováno různými dary a ztrácí hranice,

- **koalice dítěte s jedním rodičem proti druhému rodiči** – dítě je v tomto případě použito jako jakýsi společník jednoho z rodičů, ten se s ním o všem radí, vše s ním konzultuje a tím mu podstrkuje jeho subjektivní obrázek o situaci, dítě je rodiči oporou a podporou,

Smith (2004) také hovoří o tom, jak dítě vnímá rozvod svých rodičů. Pro dítě je tato situace dle autora velmi složitá a jeho reakce jsou proměnlivé, může se objevit pocit viny a selhání nebo také vysvobození z nepříjemného prostředí, kterým se domov pro dítě stal. Velký problém autor vidí v tom, že dítě velmi často nedokáže zachovat loajalitu oběma rodičům. Fidgor (2001) vidí jako častý důsledek rozvodu pro dítě posttraumatický stres, který se projevuje zejména zahlcením strachem z rozpadu rodiny, zahlcením obavami a pocitem bezmocnosti. Smith (2004) však dodává, že dítě se s rozvodem časem dokáže vyrovnat, smíří se s novou situací a v rámci mezí se adaptuje, ale rozvod rodičů ho i nadále mrzí.

Boullier a Blair (2018) uvádějí, že Středisko pro kontrolu a prevenci (anglicky Centers for Control and Prevention) ve spolupráci s pojišťovnou Kaiser Permanente v roce 2016 uvedlo studii s názvem Neblahé zážitky z dětství (anglicky Adverse Childhood Experiences neboli ACEs), které prokazatelně narušují zdravý vývoj dítěte, kvůli zvýšené hladině stresových hormonů. Autoři dále popisují, že ředitelka iniciativy pro měřené dětské a adolescentní zdraví a profesorka na Johns Hopkins University se zabývá výzkumem toho, které faktory umí před důsledky ACE děti ochránit během jejich dětství, kterých charakterizovala sedm a nazývá je Pozitivní zážitky z dětství (anglicky Positive Childhood Experiences neboli PCEs). Mezi ACEs autoři v rámci této studie řadí emoční zneužívání, fyzické zneužívání, sexuální zneužívání, násilí vůči matce, substanční závislost v domácnosti, psychické onemocnění v domácnosti, odloučení nebo rozvod rodičů, člen domácnosti ve vězení, emoční zanedbávání a fyzické zanedbávání. Auersperg et al. (2019) konkrétně hovoří o Odloučení nebo rozvodu rodičů, což je jeden z ACEs, který vede k zvýšenému riziku propuknutí psychických onemocnění jak u rozvádějících se rodičů, tak i u dětí. Autor uvádí, že situace je pro dítě velmi stresující, jelikož má rádo oba rodiče a nechce si mezi nimi vybírat, v důsledku toho vzniká pro dítě velký a dlouhodobý stres, který je umocněný hádkami rodičů. Mezi dopady rozvodu na děti autor uvádí úzkostné poruchy, horší výsledky ve škole, příznaky separační úzkosti (více u dívek), úzkosti ve škole (více u dívek), rané a promiskuitní chování (dívkami), méně stabilní vztahy (dívkami) a častější konzumace alkoholu v dospívání.

Dalším dopadem rozvodu na dítě může být i Syndrom zavrženého rodiče, který popisuje Warshak (2001) jako poruchu, jejímž projevem je odmítání jednoho rodiče způsobená vlivem druhého rodiče na dítě, přičemž má tento syndrom tři základní složky, a to odmítnutí nebo degradace jednoho rodiče, neexistující důvod pro toto chování a příčina z části spočívá ve vlivu druhého rodiče. Gardner (2001) dodává, že dítě je v případě tohoto syndromu zaměřeno na svou nenávist k zavrženému rodiči a dělá tak vše pro to, aby s ním nemuselo trávit čas.

Eisen a Schaefer (2007) řadí mezi další dopady rozvodu na dítě separační úzkost, kterou popisují jako přirozenou součást vývoje jedince a uvádí, že tato úzkost je reakcí dítěte na odloučení od matky zejména od sedmého do osmnáctého měsíce života dítěte. Autoři dále uvádí, že separační úzkost může probíhat přirozenou nebo patologické formou a zahrnuje strach ze tmy, strach ze samoty, strach ze separace od pečovatele a strach z cizích lidí a její průběh je ovlivněn citovou vazbou s rodičem a temperamentem dítěte.

1.4 Sociální práce s rodinou

Matoušek (2016) definuje sociální práci jako obor, který kombinuje společenskovední disciplínu s praktickou činností s cílem odhalovat, vysvětlovat, zmínit a řešit sociální problémy. Tento obor dle autora vychází jak z rámce společenské solidarity, tak z ideálu naplňování individuálního lidského potenciálu.

Sociální práce s rodinou bývá často nazývána sanací rodiny, kterou Bechyňová a Konvičková (2011) popisují jako úzkou a koordinovanou spolupráci odborníků ze sociálně právní ochrany dětí, sociálních služeb a dalších institucí (mateřská, základní či střední škola, pediatr, dětský psycholog) s rodinou a dítětem, které je nějakým způsobem ohroženo ve svém sociálním, biologickém či psychickém vývoji. Autorky dále uvádějí, že sanace rodiny probíhá v rámci multidisciplinárního teamu, který tvoří již zmínění odborníci a který úzce spolupracuje s dítětem a jeho rodinou, s cílem předcházet, zmírnit nebo eliminovat míru rizik v ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc k zachování celé rodiny. Sanace rodiny dle autorek zahrnuje posilování rodičovských dovedností, nácviku rodičovského chování a zplnomocňování dítěte.

1.4.1 Nabídka podpory pro rodinu v rozvodu (pro děti)

Pro rodinu v rozvodu v České republice existuje několik sociálních služeb, které by rodině měly poskytnout potřebnou pomoc a podporu. Tomeš In Matoušek a kol. (2007)

hovoří o široké nabídce pomoci a podpory pro rodiny s dětmi, která zahrnuje krizová centra pro děti a rodinu, Fond ohrožených dětí, Bílý kruh bezpečí a telefonické linky, školní a výchovné poradce, dobrovolnické organizace pracující s dětmi a zároveň dodává, že v České republice chybí odborníci na práci s rodinami v rozvodu zaměřeni na prevenci vzniku syndromu zavrženého rodiče. Hartl In Matoušek a kol. (2013) dodává, že rodině v rozvodu je vhodné poskytnout sociální poradenství, které se dělí na základní a odborné poradenství, které jsou nabízeny jako sociální služba mnoha organizacemi, a to státními i nestátními. Základní poradenství má za úkol dle autora poskytnout informace o nárocích, službách a možnostech, které mohou vyřešit nebo zmírnit sloužit situaci klienta, oproti tomu odborné poradenství se již zabývá konkrétním řešením konkrétní sociální situace klienta.

Dle Schmidové (2011) mohou být rodinám, které se nacházejí v náročné životní situaci, poskytnuty účinné služby před-rozvodového, rozvodového a po-rozvodového poradenství. Tyto služby dle autorky zahrnují psychologické, psychosociální a sociálně právní poradenství, které může být nabízeno jednotlivcům, párům, manželům nebo rodinám. Poradenství dle autorky pomáhá v mnoha oblastech, jako jsou problémy v mezilidských vztazích, rodinné a osobní problémy, rozvodové a porozvodové problémy či kontakt s dětmi po rozvodu jejich rodičů. Sociální služby jsou dle Mahrové, Venglářové a kol. (2008) poskytovány k pomoci lidem, kteří procházejí těžkými situacemi a potřebují podporu k řešení svých problémů. Tyto služby dle se dle autorů nezabývají řešením situace za klienta, ale spíše ho podporují a motivují, aby si s problémy poradil aktivně sám. Autoři hovoří o třech druzích sociálních služeb: sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Při rozvodu jsou pro rodiny dle autorů vhodné poradenské služby, které poskytují nezbytné informace a preventivní služby, které se zaměřují na prevenci sociálního vyloučení a řeší negativní jevy, jako je například krize v rodině.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "Zákon o sociálních službách"), uvádí tři základní druhy sociálních služeb, které jsou sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Pro sociální práci s rodinou jsou dle Zákona o sociálních službách vhodné druhy služby sociální prevence a služby sociálního poradenství. Sociální poradenství již bylo popsáno Matouškem výše. Služby sociální prevence jsou charakterizovány v §53 Zákona o sociálních službách jako služby, které " *napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy*

pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.”

Mezi služby sociální prevence Zákon o sociálních službách s ohledem na sociální práci s rodinou v rozvodu, což je krizová situace, řadí:

- **§56 Telefonní krizovou pomoc** – terénní služba poskytovaná na přechodnou dobu osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života nebo v jiné obtížné životní situaci, kterou přechodně nemohou řešit vlastními silami,
- **§60 Krizová pomoc** – terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami,
- **§60a Intervenční centra** – je poskytována na základě vykázaní ze společného obydlí dle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen “Zákon o Policii České republiky”), a dle Zákonu o sociálních službách je určena “osobě ohrožené násilným chováním vykázané osoby nabídnuta pomoc nejpozději do 48 hodin od doručení kopie úředního záznamu o vykázaní intervenčnímu centru. Pomoc intervenčního centra může být poskytnuta rovněž na základě žádosti osoby ohrožené násilným chováním jiné osoby obývající s ní společné obydlí nebo i bez takového podnětu, a to bezodkladně poté, co se intervenční centrum o ohrožení osoby násilným chováním dozví. Sociální služby v intervenčním centru jsou poskytovány jako služby ambulantní, terénní nebo pobytové”,
- **§62 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež** – “ poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Cílem služby je zlepšit kvalitu jejich života předcházením nebo snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících se způsobem jejich života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Služba může být poskytována osobám anonymně”,

- **§65 Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi** – *“terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje”*.

Jako podpora rodiny v rozvodu může sloužit i mediace. Schmidová (2011) rodinnou mediaci popisuje jako způsob, který může pomoci najít řešení konfliktů. Dle autorky jde o proces mimosoudního řešení sporu mezi rodiči, který má za cíl dosáhnout dohody. Mediátora autorka popisuje jako neutrální třetí stranu, která není zapojena do jednání s mocenským ani zájmovým vlivem. Jeho úlohou dle autorky není hodnotit vinu nebo nevinu jedné nebo druhé strany, ani zastávat roli poradce nebo psychologa pro partnery. Autorka vidí mediaci jako negativum v případě rozvodu proto, že se jedná o mimosoudní dohodu, která není vymahatelná. Dohoda dle autorky může být tato dohoda výhodou, jelikož je mezi rodiči uzavřena a následně může být kdykoliv změněna, pokud jeden z rodičů nedodrží dohodu nebo se rozhodne, že s ní již nesouhlasí.

2 Praktická část

2.1 Cíl práce

Hlavním cílem této bakalářské práce je popsat, zda a jakým způsobem pracují sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji a sociální pracovníci z neziskových organizací v Jihočeském kraji s dětmi, pokud se jejich rodiče rozvádějí. Dále zjistit, co mohou sociální pracovníci nabídnout těmto dětem jako podporu.

2.2 Výzkumné otázky

Pro naplnění cíle práce byly stanoveny tyto tři výzkumné otázky:

- Jaké jsou možnosti sociální práce v kontextu práce s dětmi při rozvodu rodičů?
- Jakou podporu nabízí sociální pracovníci dětem při rozvodu rodičů?
- Co by děti rozvádějících se rodičů z pohledu sociálních pracovníků nejvíce potřebovaly?

3 Metodika

3.1 Použité metody a techniky

Pro výzkum byl zvolen kvalitativní přístup sběru dat, který dle Švaříčka a Šed'ové a kol. (2014) umožňuje jít více do detailu. V rámci výzkumu bylo cílem najít informace a souvislosti, což kvalitativní výzkum umožňuje, což popisuje např. Hendl (2016), který hovoří o kvalitativním výzkumu jako o hloubkovém výzkumu.

V první řadě bylo vybráno téma práce, pro které byly následně určeny výzkumné otázky. Sběr dat probíhal s participací komunikačních partnerů, kterými byli sociální pracovníci z oddělení sociálně-právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností a sociální pracovníci z neziskových organizací, prostřednictvím individuálního rozhovoru. Pro tuto práci byla vybrána metoda dotazování s technikou polostrukturovaného rozhovoru, což je v kvalitativním výzkumu jedna z nejpoužívanějších metod práce, jak popisují např. Švaříček, Šed'ová a kol. (2014) nebo Miovský (2006). Výhodou této metody je přesnost zachycených slov komunikačních partnerek a možnost se v rámci otevřených otázek více dotazovat, odpověď tak není ničím limitována.

Přípravený polostrukturovaný rozhovor zahrnoval předem stanovené otázky (viz příloha č. 2), avšak pořadí otázek nebylo pevně dané. Během rozhovoru bylo sociálním pracovníkům z oddělení sociálně-právní ochrany dětí v obcích s rozšířenou působností v Jihočeském kraji a sociálním pracovníkům z neziskových organizací v Jihočeském kraji položeno deset otázek. Tyto otázky byly vytvořeny s ohledem na výzkumné cíle a byly formulovány jako otevřené otázky, aby se komunikační partner více zapojil do rozhovoru. Během polostrukturovaného rozhovoru bylo umožněno požádat komunikačního partnera o další vysvětlení jeho odpovědí nebo měnit pořadí otázek, tak, jak to popisuje např. Miovský (2006). Cílem těchto rozhovorů bylo zjistit, zda a jakým způsobem tyto pracovníci pracují s dětmi v případech rozvodu rodičů a jaké formy podpory mohou nabídnout těmto dětem.

3.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl pro potřeby bakalářské práce tvořen dvěma skupinami – a to sociálními pracovníky z oddělení sociálně-právní ochrany dětí na úřadech obcí s rozšířenou působností a sociálními pracovníky z neziskových organizací s cílovou skupinou děti a rodina. Při výběru komunikačních partnerů byla využita strategie

stratifikovaného náhodného výběru. Pro získání první skupiny komunikačních partnerů byly na webové stránce <https://www.ospod.cz> vyfiltrovány všechny oddělení sociálně-právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji a pro druhou skupinu byla v Registru poskytovatelů sociálních služeb (běžně dostupný na webových stránkách www.iregistr.mpsv.cz) dle služeb vyhledána konkrétní zařízení v Jihočeském kraji poskytující registrovanou službu krizová pomoc, odborné sociální poradenství, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. Kritérium výběru bylo, aby v danou chvíli pracovali s alespoň jednou rodinou v rozvodu. Tím ze souboru vypadly služby odborného sociálního poradenství (v tomto kraji nebylo nalezeno žádné zařízení poskytující registrovanou službu odborné sociální poradenství s potřebnou cílovou skupinu k výzkumu) a zároveň v tomto kraji nebylo nalezeno žádné zařízení poskytující sociální službu sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které by v době výzkumu mělo klienty v kategorii rodina v rozvodu. Takto bylo vyfiltrováno sedmnáct OSPOD a sedmnáct neziskových organizací. Poté byl učiněn náhodný výběr z obou skupin pomocí losování. Na webových stránkách jednotlivých úřadů byly nalezeny kontakty na odbor sociální věci, oddělení sociálně-právní ochrany dětí a byli osloveni vedoucí sociální pracovníci tohoto oddělení. Na webových stránkách jednotlivých zařízeních poskytující dané služby byly nalezeny kontakty na pracovníky tohoto zařízení. Posledním kritériem byla nutnost praxe v oboru u komunikačního partnera minimálně tři roky. Tak vznikl výzkumný soubor, kde bylo šestnáct komunikačních partnerů.

Všem těmto pracovníkům byla zaslána písemná žádost s prosbou o účast ve výzkumu. Bohužel pouze menšina z nich poskytla zpětnou vazbu, proto byli následně komunikační partneři kontaktováni telefonicky. Někteří sociální pracovníci se odmítli účastnit výzkumu z jejich časové vytíženosti, jiní z důvodu širokého tématu práce. Výzkum byl realizován s osmi sociálními pracovníky, kteří se věnují sociální práci s rodinou v rozvodu a mají minimálně tři roky praxe. Po souhlasu komunikačních partnerů s účastí ve výzkumu byl domluven termín konání rozhovoru. Rozhovory byly prováděny do té doby, dokud se odpovědi nezačaly opakovat.

3.3 Realizace výzkumu

Otázky k rozhovorům byly zpracovány během března 2023 a rozhovory byly realizovány od poloviny března do poloviny dubna 2023. Před začátkem rozhovorů byli komunikační partneři ujištěni o zachování důvěrnosti a následně požádáni o podepsání informovaného

souhlasu s účastí na výzkumu, který je k nahlédnutí v příloze č.1. Rozhovory probíhaly formou online videohovorů přes sociální sítě nebo formou telefonických hovorů. Průměrná délka rozhovorů byla 30–45 minut. Scénář rozhovoru je k nahlédnutí v příloze č.2. Před každým rozhovorem byla pracovníkovi položena otázka, zda souhlasí s nahráváním rozhovoru. Pokud pracovník souhlasil, rozhovor mohl být realizován. Získaná data byla zaznamenávána na diktafon v tabletu. Zvukové nahrávky byly poté přepsány do textové podoby pro další práci s daty a následně byly smazány.

3.4 *Analýza dat (vyhodnocení dat)*

Data, která byla získána z videohovorů a přes telefonické hovory, byla zaznamenávána na diktafon v tabletu, poté poslechnuta a přepsána do textové podoby v dokumentu Word. Pro vyhodnocení získaných dat byla zvolena metoda vytváření trsů, která slouží k seskupení a konceptualizaci informací. Z přepsaných rozhovorů byly vytvořeny kódy, které byly zařazeny do skupin na základě určitých podobností (určitých jevů, časových údajů) a tím vznikly trsy. Grafické znázornění trsů v podobě myšlenkových map bylo vytvořeno pomocí programu Atlas.ti

3.5 *Etika výzkumu*

V oblasti společenskovedního výzkumu je etika klíčovým tématem. Při výzkumu je nutné brát v úvahu následující aspekty, jak je uvedeno například v publikaci Miovského (2006): dodržování soukromí účastníků, zachování anonymity, umožnění účastníkům nahlédnout do výsledků výzkumu, získání informovaného souhlasu od účastníků, který jim poskytne informace o průběhu výzkumu, a zajištění psychické a emoční bezpečnosti účastníků výzkumu. Všechna tato doporučení byla dodržena.

Účast na výzkumu k této práci byla dobrovolná a zcela anonymní. Před rozhovorem samotným byli všichni potencionální komunikační partneři obeznámeni se skutečností, že mohou rozhovor kdykoliv přerušit či se účasti na výzkumu vzdát. Potencionálním komunikačním partnerům byl před uskutečněním rozhovoru předložen informovaný souhlas o participaci na výzkumu, se kterým byli náležitě seznámeni. Hendl (2016) považuje získání informovaného souhlasu od všech účastníků za nutný předpoklad pro účast ve výzkumu. Informovaný souhlas zahrnuje informaci o úplné anonymitě ve výzkumu, která zaručuje nezneužití osobních údajů komunikačních partnerů. Právě z tohoto důvodu byli následně komunikační partneři označeni zkratkou KP1-KP8.

Informovaný souhlas dále komunikační partnery seznamuje s cíli výzkumu, jeho metodami a průběhem. Po seznámení potencionálních komunikačních partnerů s tímto souhlasem byli dotázáni, zda všemu rozumí a zda se potřebují na něco doptat. Po podepsání informovaného souhlasu se z potencionálních komunikačních partnerů mohli stát komunikační partneři ve výzkumu. Komunikační partneři byli před začátkem rozhovoru obeznámení s nahráváním rozhovoru na diktafon v tabletu, s čímž všichni vyslovili souhlas a rozhovor mohl být realizován. Po přepisu zvukových záznamů z tabletu byly tyto záznamy smazány, aby bylo zajištěno dodržení etických zásad. Informovaný souhlas pro komunikační partnery je přiložen v příloze č.1 této bakalářské práce.

Všechny osobní údaje byly zpracovány v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady EU 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES.

4 Výsledek výzkumu

V této části jsou prezentovány výsledky rozhovorů s komunikačními partnery, kteří pocházeli z Jihočeského kraje. Celkový počet těchto partnerů dosáhl osmi. Hlavní myšlenky výsledků z jednotlivých trsů byly zpracovány do myšlenkových map v programu Atlas.ti a prezentovány spolu s každým trsem pro zlepšení jejich přehlednosti.

Tabulka č.1 – Charakteristika komunikačních partnerů

	pohlaví	pracoviště	délka praxe
KP1	žena	městský úřad	5 let
KP2	žena	městský úřad	10 let
KP3	žena	městský úřad	20 let
KP4	žena	nezisková organizace	23 let
KP5	žena	nezisková organizace	8 let
KP6	žena	městský úřad	6 let
KP7	žena	městský úřad	7 let
KP8	žena	městský úřad	12 let

Zdroj: Vlastní výzkum

Z tabulky č. 1 je zřejmé, že se do výzkumu zapojilo osm komunikačních partnerů z Jihočeského kraje. Všichni komunikační partneři jsou ženského pohlaví. Z tohoto důvodu bude v následujícím textu používáno označení komunikační partnerky. Šest komunikačních partnerek pracovalo na oddělení sociálně právní ochrany dětí městských úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji, dvě komunikační partnerky

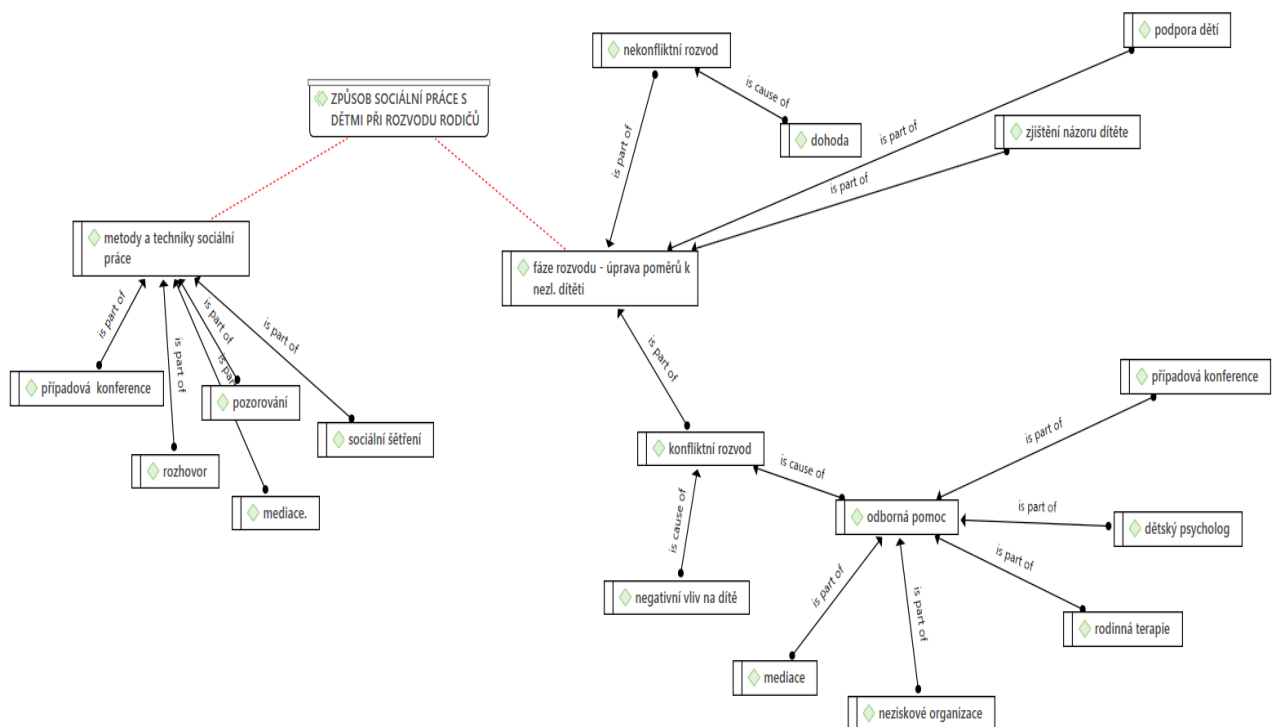
pracovaly v neziskových organizacích s cílovou skupinou děti a rodina v Jihočeském kraji. Tabulka č.1 dále znázorňuje, že komunikační partnerky pracující na oddělení sociálně právní ochrany městských úřadů obcí s rozšířenou působností pracují v rozmezí od pěti do dvaceti let a komunikační partnerky pracující v neziskových organizacích pracují v rozmezí od osmi do třiaadvaceti let.

Na základě uskutečněných rozhovorů s komunikačními partnerkami byly vytvořeny následující trsy:

- **Trs 1:** Způsob sociální práce s dětmi při rozvodu rodičů
- **Trs 2:** Podpora dětí a pomoc dětem při rozvodu rodičů
- **Trs 3:** Potřeby a pocity dětí při rozvodu rodičů

Trs 1 – Způsob sociální práce s dětmi při rozvodu rodičů

Schéma č.1 – Způsob sociální práce s dětmi při rozvodu rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum

Ze schématu č.1 je zřejmé, jakým způsobem pracují sociální pracovníce z oddělení sociálně právní ochrany dětí z městských úřadů obcí s rozšířenou působností

v Jihočeském kraji a v jaké části rozvodu jejich rodičů s těmito dětmi pracují. Sociální pracovníce z oddělení sociálně právní ochrany dětí z městských úřadů obcí s rozšířenou působností v Jihočeském kraji pracují s dětmi před řízením o úpravu poměrů nezletilého dítěte. Soud tyto pracovníce ustanoví kolizním opatrovníkem. Sociální pracovníce oddělení sociálně právní ochrany dětí městských úřadů obcí s rozšířenou působností shodně uvedly, že s dětmi spolupracují po podání návrhu na úpravu péče a výživné k nezletilému dítěti po dobu před a po rozvodu manželství jejich rodičů. Sociální pracovníce tedy s dítětem spolupracují až potom, co je soud stanoví kolizním opatrovníkem. Dle KP2 poté následuje sjednaná schůzka s rodiči i dítětem. Dítěti i rodičům je na schůzce vysvětlen účel pohovoru a sociální pracovník jim předá informace o tom, jak soudní řízení probíhá, kdo je kolizní opatrovník, jaké jsou formy péče o dítě a co se bude dít dál. KP8 uvádí: „*Je to role vysvětlující, zastupující, určitou měrou podporující.*“ Sociální pracovníce dávaly velký důraz na to, zda se jedná o konfliktní rozvod nebo o nekonfliktní rozvod. KP3 na toto téma uvedla, že dítě v jakémkoli věku je v psychické pohodě, pokud jsou v pohodě a v dobrém vzájemném vztahu i oba rodiče. Z výzkumu vychází, že sociální pracovníce z oddělení sociálně právní ochrany dětí městských úřadů obcí s rozšířenou působností shodně popisují sporný rozvod rodičů jako situaci, která negativně ovlivňuje psychický stav nejen rodičů, ale především dětí. Děti jsou dle výzkumu mnohdy svědky nevráživých vztahů mezi rodiči, hádek či vzájemného slovního a fyzického napadání rodičů se navzájem, což se velmi negativně odráží na psychice dětí, které mají oba rodiče rády. Rodiče v konfliktu děti často používají jako jakýsi prostředek pro manipulaci, což má též negativní vliv na psychický stav dítěte. KP6 ve svém rozhovoru kladla důraz na edukaci rodičů o tom, že by o rozvodu s dětmi měli hovořit v rámci jejich rozumové vyspělosti. Komunikační partnerky se shodují na tom, že v případě nekonfliktního rozvodu s dítětem spolupracují pouze v rámci jedné schůzky. KP1 uvádí: „*V případě konfliktního rozvodu rodičů je práce s dítětem a celou rodinou mnohem intenzivní.*“ Komunikační partnerky se dále shodují, že pokud se jedná o konfliktní rozvod, s dítětem mají několik intervencí, odkazují na jiné odborníky a sociální služby a snaží se pro dítě vybudovat bezpečné prostředí. Rodičům je často doporučena mediace, schůzka v krizovém centru pro děti a rodinu, je uspořádána případová konference nebo doporučena rodinná terapie či dětský psycholog.

Komunikační partnerky v rozhovorech popisovaly, jak probíhá zjištění názoru dítěte, který by měl být slyšet právě skrz sociální pracovníci OSPOD, kterou soud jmenuje

kolizním opatrovníkem dítěte. KP3 uvedla, že názor dětí zjišťují většinou od šesti let věku dítěte, je to jistá hranice rozumové vyspělosti, která je pro toto potřebná. Je samozřejmé, že čím je dítě starší, tím větší důraz se na jeho názor klade. S dítětem sociální pracovník hovoří většinou jednou. Pokud s ním sociální pracovník hovoří vícekrát, je to většinou na žádost soudu nebo pokud sociální pracovník vyhodnotí, že je to adekvátní situací. KP8 popisovala zjištění názoru dítěte jako pozitivní, jelikož cítí potřebu dětí s někým o nastalé situaci hovořit. KP8 ve svém rozhovoru uváděla, že dítě často potřebuje mluvit s nezávislým člověkem v nezávislém prostředí, kterým sociální pracovník bez pochyby je. KP8 vnímá potřebu dětí být vyslyšeny a říct, co by si přály, jak by si představovaly svoji budoucnost. Dále uvádí, že děti jsou rády, když ví, že se mohou podílet na řešení situace, že nejsou vynechány z procesu, který je hlavně o nich. KP8 uvedla: „*Často mají rozumnější názory než jejich rodiče, kteří jednájí pod vlivem emocí.*“. KP6 hovořila o cíli rozhovoru s dítětem, kterým je zjistit s ohledem na věk a rozumové schopnosti dítěte, co by si přálo, jak by chtělo svou budoucnost, jaká forma péče by pro něj byla nejvíce přijatelná. KP7 doplnila KP6 o empatickou vsuvku, jelikož hovořila o tom, že pro děti je rozvod rodičů vždy náročná životní situace, mnohdy mnohem náročnější než pro dospělého. Děti by dle KP7 měly být rozvodem co nejméně zasaženy a všechny zúčastněné osoby by na to měly brát ohled. KP7 doplnila: „*Vždy je dobré, když jsou rodiče se schopni na porozvodovém uspořádání domluvit a děti nejsou např. v rámci vypracování znaleckého posudku přizvané ke spolupráci k odborníkovi.*“

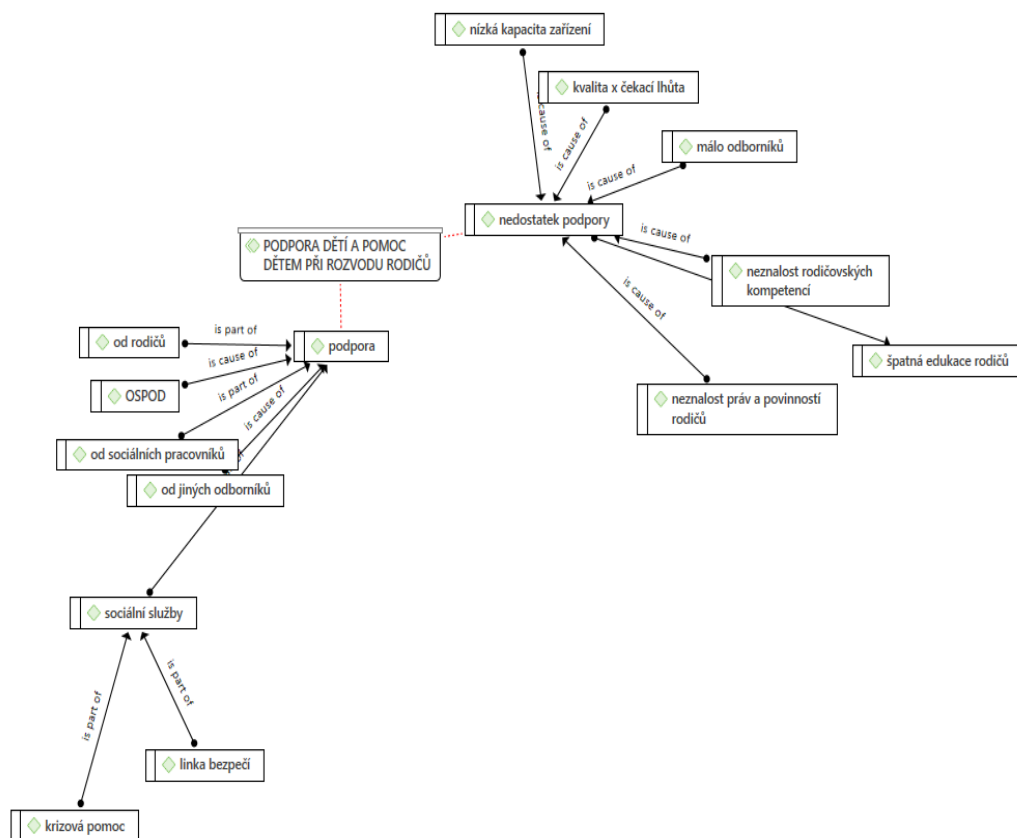
Naopak sociální pracovnice z neziskových organizací s cílovou skupinou zasahují většinou až poté, co si u nich klient (většinou rodina, ale i dítě) sjedná schůzku. Většinou je nezisková organizace klientům doporučena od pracovníků OSPOD. Komunikační partnerky uvedly, že se jen zřídka setkávají s tím, že klient (rodina) přijde v počátcích rozvodu z vlastního uvážení. KP4 popisuje spolupráci s rodinami v rozvodu jako dobrovolnou a uvedla, že s dětmi pracuje dle potřeby, většinou ale tak, že s rodiči se konají tři schůzky, poté i s dětmi, počet schůzek je však omezen maximálním počtem, ale záleží na individuální situaci klienta.

Schéma č.1 dále popisuje metody a techniky sociální práce, kterými sociální pracovníci z oddělení sociálně právní ochrany dětí z městských úřadů obcí s rozšířenou působností v daném Jihočeském kraji a sociální pracovníci z neziskových organizací v Jihočeském kraji s dětmi pracují. Jako nejčastější všechny komunikační partnerky uvedly rozhovor, pozorování, mediaci a případovou konferenci. Jako méně častou uvádějí sociální šetření.

Všechny komunikační partnerky se shodují, že rozhovor a pozorování jsou každodenní součástí jejich práce s dětmi. Některé z nich uvádějí ještě potřebnou znalost technik aktivního naslouchání. Komunikační partnerky se též shodují, že mediaci a případovou konferenci využívají zejména v případech sporného rozvodu, kdy dohoda mezi rodiči není možná a ze strany sociálních pracovníků je projevena snaha o zmírnění dopadu na dítě. KP4 uvedla, že se snaží své pracovníky vzdělávat i v jiných způsobech práce s dětmi a rodinou – aktuálně se jedná o metodu Sandplay, která využívá pískoviště a miniaturní předměty představující lidi, zvířata, rostliny, dopravní prostředky k ztvárnění vnitřního světa. Oproti tomu ostatní komunikační partnerky jiné způsoby a techniky práce s dětmi, které aktuálně nepoužívají, neznají a ani neprobíhá žádné vzdělávání.

Trs 2 - Podpora dětí a pomoc dětem při rozvodu rodičů

Schéma č.2 – Podpora dětí a pomoc dětem při rozvodu rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum

Ze schématu č.2 vyplývá, že podpora dětí při rozvodu jejich rodičů není dostatečná, a to především z důvodu omezených kapacit zařízení a nedostatečné edukace rodičů.

Z rozhovorů vyplývá, že především velmi nízké kapacity zařízení poskytující sociální služby krizové pomoci či odborného sociálního poradenství s cílovou skupinou rodina a děti i velmi nízká kapacita zařízení poskytující psychologické či terapeutické služby (dětský psycholog, dětský psychiatr, rodinné terapie), je velkým problémem. Komunikační partnerky v několika rozhovorech uvedly, že dítěti není poskytnuta včasná pomoc a podpora právě z důvodu naplněné kapacity těchto zařízení a odborníků. Z rozhovoru s KP1 vyplývá, že práce s dětmi v období rozhovoru zcela jistě není dostatečná. KP1 uvedla, že jedná-li se o konfliktní rozvod rodičů, dětem je potřeba poskytnout potřebnou odbornou pomoc. Toto bývá většinou kámen úrazu, jelikož z hlediska dostatečnosti je mezi sociálními pracovníky vnímán jako velký problém nízké kapacity odborných pracovišť. KP2 ve svém rozhovoru doplnila KP1 a dodala, že zvýšení kapacit zařízení by bylo více než vhodné, jelikož by se tím zkrátila čekací lhůta a dětem i rodinám by byla poskytnuta potřebná pomoc a podpora včas. KP3 se shoduje s jinými komunikačními partnerkami a velký nedostatek vidí v dostupnosti dětských psychologů a psychiatrů. Pomoc dětem vnímá KP3 jako velice nedostačující. Kvalitu poskytované pomoci je dle KP3 snižována v závislosti na dlouhé čekací listině budoucích klientů, kteří by pomoc potřebovaly.

Komunikační partnerky se též shodly, že by podpora dětí měla přicházet především od rodičů – mnohdy právě tato podpora dětem nejvíce chybí, jelikož jsou rodiče zaneprázdňeni konfliktem mezi sebou navzájem a na podporu pro dítě jim nezbývá čas. KP4 uvedla, že vždy jejich práce začíná s rodiči. KP4 věří, že změna u rodičů často změní celý systém. KP5 ve svém rozhovoru dodala, že by bylo více než vhodné rodiče edukovat o tom, jak se v takové nelehké životní situaci chovat k sobě navzájem, a především k dětem. Jak jim situaci vysvětlit, jak s nimi v tomto období pracovat. Rozvod je, dle KP5, někdy až traumatickou životní situací pro celou rodinu. Největší potřeba je dle této komunikační partnerky vnímána v tom, aby rodiče dali přednost dětem a v první řadě stabilizovali je, jejich prostředí a rozpadající se dětský svět, ve kterém se najednou táta s mámou nemají rádi. Právě dětem by měla být, dle KP5, poskytnuta potřebná pomoc a podpora jako první. Bohužel dle zkušeností KP5 tomu tak není. Většina komunikačních partnerek uvedla, že se snaží rodiče v rozvodu nějakým způsobem edukovat o tom, jak by s dětmi měli komunikovat o rozvodu, jakou by jim měli poskytnout pomoc a podporu. KP1 uvedla, že schůzka s rodiči probíhá formou pohovoru, kde sociální pracovník rodiče informuje o tom, co dítě v této životní situaci potřebuje. Sociální pracovník rodiče

upozorní na to, že blaho dítěte je na prvním místě, a to i v případě, že se rodiče rozvádějí. V akutní fázi rozvodu, by dle KP1, měli rodiče upřednostnit potřeby dítěte. Pro budoucnost dítěte je velice důležité, jak ho rodiče provedou akutní fází rozvodu – to, zda rodiče upozadí dítě a upřednostní sebe či naopak hraje v životě dítěte zásadní roli. Protože pokud dítě rozvod rodičů zvládne, bude v budoucím životě klidné a vyrovnané. Pokud se však dítě bude cítit upozaděno, rozvod rodičů bude konfliktní a nebude mu poskytnuta potřebná podpora, je dle KP1 velice pravděpodobné, že dítě bude mít v budoucnu výchovné problémy a bude nutné s ním nadále pracovat. Obecně bylo téma edukace rodičů v rozhovorech velice častým. Komunikační partnerky se shodly, že snaha rodiče edukovat o tom, jak by s dětmi měli komunikovat o rozvodu, v jeho průběhu i po něm, je vysoká a je zejména pro děti a případné dopady rozvodu rodičů na tyto děti velice důležitá. KP3 uvádí: *„Domnívám se, že by bylo na místě, aby rodiče včas a šetrně (k psychologickému stavu jejich dětí) děti informovali a náležitě poučili o tom, co se v rodině děje, jaké nastanou změny s tím, že je ujistí v tom, že i nadále budou mít oba rodiče. O tom, že oba rodiče je mají stále rádi, i když už nebudou úplnou rodinou a můžou se na ně kdykoliv spolehnout.“*

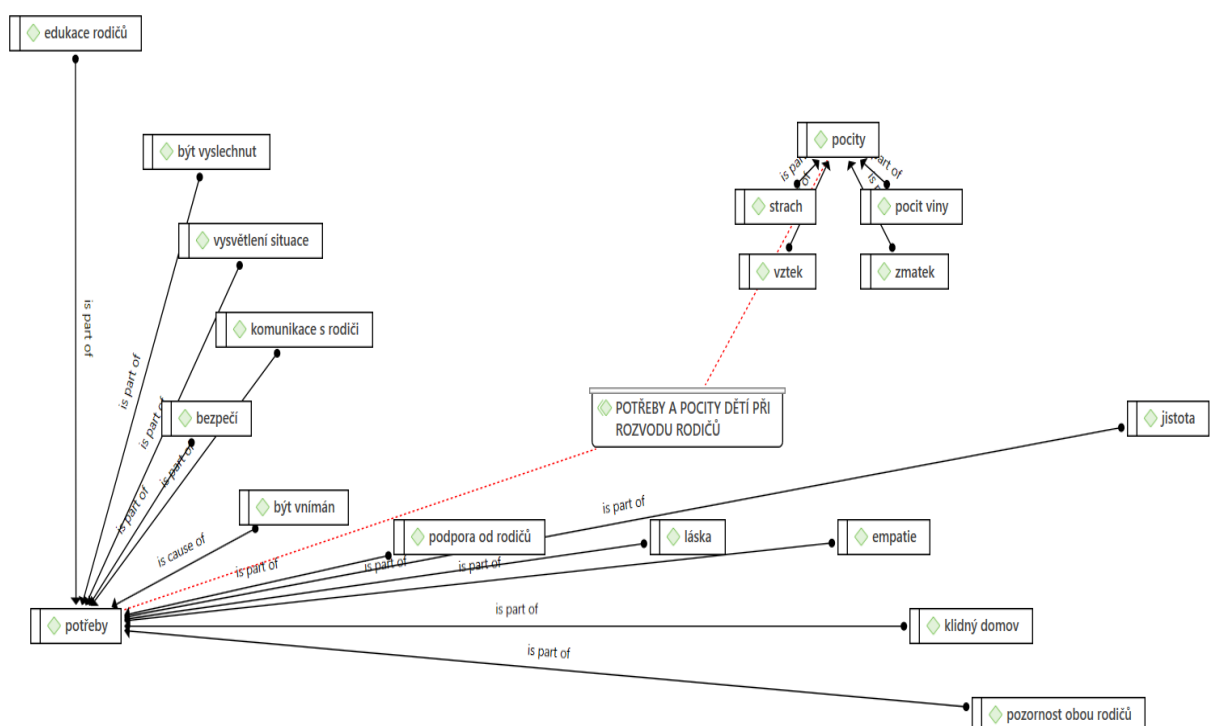
Z rozhovorů vyplývá, že komunikační partnerky poskytují dětem podporu a pomoc formou poskytnutí informací, a to zejména o průběhu rozvodového řízení, o tom, kdo je kolizní opatrovník a jaké jsou formy porozvodové péče o nezletilé děti i nastínění situace, která bude po rozvodu rodičů, také o sociálních službách a jiných odborných službách, které mohou děti v případě potřeby využít. Sociální pracovníce při rozvodu rodičů děti odkazují na krizová centra, linky důvěry, dětské psychology, popř. dětské psychiatry. Ve všech případech sociálních služeb, a především jiných odborných služeb je bohužel velký problém v nedostatečné kapacitě, kvůli které není dětem poskytnuta potřebná pomoc včas, jelikož seznam jmen v čekací listině na tyto služby je velmi dlouhý. KP1 ve svém rozhovoru popisovala, že sociální pracovníci rodiče v rozvodu i jejich děti odkazují na různá zařízení, dle jejich individuálních potřeb, která jim jsou schopna poskytnout potřebnou pomoc, většinou se jedná o Krizové centrum pro děti a rodinu či Středisko pro rodinu a mezilidské vztahy, Temperi či Otevřená okna. KP2 dodává: *„Dětem nabízíme podporu formou konzultace u dětského psychologa, který externě pracuje pro náš úřad.“* Z rozhovorů s komunikačními partnerkami též vyplývá, že nabízená pomoc je většinou externí formy, tedy prostřednictvím poskytovatelů sociálních služeb či zdravotních služeb (v případě dětských psychologů a psychiatrů). Dětský psycholog většinou s ODPOD

spolupracuje jako externí pracovník a pro děti rozvádějících se rodičů je k dispozici. Sociální pracovníce z oddělení sociálně právní ochrany dětí poskytují dětem při rozvodu jejich rodičů pomoc především formou poskytnutí informací o tom, co se bude dál dít v životech těchto dětí – jaké jsou formy porozvodové péče, jak rozvod probíhá. Sociální pracovníce z neziskových organizací s cílovou skupinou rodina a děti poskytují pomoc většinou na základě doporučení OSPOD, s klienty (rodinou) pracují na konkrétních problémech, pro které se společně snaží najít řešení.

Všechny komunikační partnerky kladly v rozhovorech vysoký důraz na zvýšení edukace rodičů v oblasti komunikace s dětmi během rozvodu i po něm. Edukace rodičů v této oblasti je velmi důležitá především pro další život dětí rozvádějících se rodičů. Dle komunikačních partnerek při klidném rozvodu rodičů a správném provedení dětí touto obtížnou fází, lze předejít negativním dopadům rozvodu na děti.

Trs 3 - Potřeby a pocity dětí při rozvodu rodičů

Schéma č.3 – Potřeby a pocity dětí při rozvodu rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum

Schéma č.3 popisuje, jaké pocity a potřeby mají děti rozvádějících se rodičů, z pohledu sociálních pracovníků. Komunikační partnerky se zcela shodly na těchto potřebách. Dle komunikačních partnerek děti rozvádějících se rodičů často pociťují vztek, strach, zmatek z nastalé situace a pocit viny. KP6 se v rozhovoru zmínila o tom, že děti nejčastěji při rozhovoru se sociálním pracovníkem rozebírají to, že by chtěli, aby maminka s tátinkem byli zase spolu a aby všechno bylo zase jako dřív. Téma viny je dle KP6 taktéž velmi častým tématem, které děti tíží. KP5 doplňuje: „*Velmi často děti otevírají témata jako je pocit viny za danou situaci. Také to, že je rodiče nemají rádi. Cítí se nemilovaní a ztraceni, protože jim byla sebrána jistota z života.*“ KP1 shodně uvedla, že děti většinou se sociálním pracovníkem mluví o tom, že by si přály, aby rodiče zůstali spolu. KP2 hovořila v rozhovoru o tom, že děti nejčastěji se sociálním pracovníkem rozebírají to, že by si přály, aby se rodiče už nehádali, aby na sebe nekřičeli a neubližovali si. Děti většinou nechtějí, aby se rodiče rozvedli, ale naopak chtějí, aby vše bylo jako dřív, bez hádek. KP3 ve svém rozhovoru popisovala, že situace pro děti v takové těžké a tíživé situaci, jako je rozvod rodičů, není přehledná – děti se v takové situaci špatně orientují, necítí se kvůli této situaci bezpečně, jsou přecitlivělé a obávají se říct, co si opravdu myslí, protože nechtějí zklamat ani maminku ani tatínka. KP3 dodává: „*Dle mého názoru by měly mít děti rodiči v takovém případě zajištěnou podporu psychoterapeuta nebo psychologa, pokud by mu nestačila nějaká blízká osoba, které důvěřují, se kterou by si o všem mohly popovídat.*“

Mezi hlavní potřeby dítěte rozvádějících se rodičů komunikační partnerky zařadily potřebu lásky, jistoty, bezpečí a potřebu podpory od rodičů. KP2 mezi jako hlavní potřebu dítěte rozvádějících se rodičů uvedla potřebu cítit podporu od rodičů. Komunikační partnerka zároveň dodala, že tuto podporu není možné nahradit podporou sociálního pracovníka. Sociální pracovník pouze může rodiče edukovat a informovat je o tom, jak by bylo vhodné s dítětem o rozvodu komunikovat, a i o tom, jaké potřeby dítě rozvádějících se rodičů má. V kompetenci sociálního pracovníka ale není zastoupení role rodiče. Dítě rozvádějících se rodičů potřebuje dle KP2 cítit podporu rodičů, cítit, že ho mají rádi, i když už nebydlí všichni pohromadě, cítit, že není upozaděno. KP3 doplnila KP2 o potřebu empatie a porozumění ze strany rodičů. Podpora od rodičů byla napříč rozhovory s komunikačními partnerkami obecně velkým tématem. Všechny komunikační partnerky se zmínily o tom, že dítě rozvádějících se rodičů potřebuje vědět především to, že ač se mění mnoho věcí – to, že ho oba rodiče mají stále stejně rádi, se nezměnilo.

Komunikační partnerky také uvedly, že podpora rodičů není zcela vždy dětem poskytnuta. Důsledkem neposkytnutí potřebné podpory ze strany rodičů mohou být výchovné problémy dětí, psychické problémy či psychosomatické problémy. Komunikační partnerky shodně uvedly, že při schůzce s rodiči kladou velký důraz na informovanost rodičů o poskytnutí potřebné podpory jejich dětem KP3 doplňuje: *„Děti potřebují pocit jistoty, bezpečí a lásky.“* KP4 se shoduje s ostatními komunikačními partnerkami a hovoří o tom, že pro děti je prioritní pocit jistoty, bezpečí a lásky. KP4 dodává: *„Děti potřebují slyšet hezké věci i o druhém rodiči a potřebují, aby tu oba rodiče byly pro ně a poskytli jim plnou pozornost, vnímali je, naslouchali jim, nacistili se na jejich potřeby a snažili se je naplnit.“* Komunikační partnerky se dále shodly, že velmi častým problémem při rozvodu rodičů je nesoulad názorů rodičů, konflikt mezi rodiči, naschvály, ale i to, že jeden rodič se snaží být lepší než druhý rodič a cíleně špiní druhého rodiče. Dítě je pak jakýmsi prostředníkem, je tzv. mezi dvěma kameny. KP8 klade důraz též na potřebu lásky, klidu, a především zájmu ze strany rodičů. Také hovoří o tom, že pro děti je důležité vědět, co bude dál, jak to bude v rodině po rozvodu fungovat a jak to mohou nebo nemohou ovlivnit. Pro dítě je důležité vědět, co je dovolené a co ne. KP8 dodává *„Děti potřebují oba rodiče. Potřebují vědět, že je rodiče budou mít pořád stejně rádi.“* KP5 kladla důraz na to, že děti potřebují možnost svěřit se a pocit, že nejsou souzeny za své pocity a myšlenky. KP6 doplňuje potřeby dětí o: *„pocit, že nemůžou za rozvod svých rodičů. A pocit, že je oba rodiče milují pořád stejně, i když už spolu nemohou žít všichni pohromadě.“*

5 Diskuse

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou sociální práce s dětmi a podporou dětí při rozvodu jejich rodičů z pohledu sociálních pracovníků oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností a sociálních pracovníků z neziskových organizací s cílovou skupinou děti a rodina. Dle statistik uvedených Českým statistickým úřadem se v roce 2020 rozvodovost pohybovala okolo 47%. Z toho lze usuzovat, že je rozvod více než častým jevem v dnešních rodinách. Cílem bakalářské práce bylo zjistit, zda a jakým způsobem pracují sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí a sociální pracovníci z neziskových organizací s dětmi, pokud se jejich rodiče rozvádí. Dále zjistit, co mohou sociální pracovníci nabídnout těmto dětem jako podporu. Pro tuto bakalářskou práci byly stanoveny tři výzkumné otázky, jejichž cílem bylo zjistit, jak a do jaké míry pracují sociální pracovníci oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností a sociální pracovníci z neziskových organizací s dětmi rozvádějících se rodičů.

K naplnění cíle byla využita metoda kvalitativního výzkumu, forma dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Hendl (2016) spatřuje v oblasti kvalitativního výzkumu výhody i nevýhody. Použití této formy výzkumu se mi zdálo velice výhodné, protože jsem během polostrukturovaných rozhovorů s komunikačními partnerkami získala v pokládaných otázkách záchytné body, ale současně jsem se mohla dotazovat individuálně k doplnění informací, které byly potřebné pro můj výzkum. Tímto způsobem jsem získala komplexní informace o tom, zda jsou sdělení komunikačních partnerek pochopena tak, jak byla zamýšlena. Hendl (2016) hovoří i o ovlivnění výzkumu osobními preferencemi výzkumníka. Myslím si, že v mém případě mohl být výzkum osobně ovlivněn z důvodu vlastní zkušenosti v roli dítěte rozvádějících se rodičů, avšak snažila jsem se zachovat neutralitu a objektivitu.

Výzkum byl realizován v Jihočeském kraji s pracovníky oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností a v menšině s pracovníky neziskových organizací s cílovou skupinou děti a rodina. V průběhu oslovování sociálních pracovníků jsem očekávala, že pracovníci z neziskových organizací budou vstřícnější a pro rozhovor přístupnější než pracovníci z oddělení sociálně právní ochrany dětí. K mému překvapení tomu bylo naopak, a proto větší část komunikačních partnerek je ze skupiny oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností. Během již zmíněného

oslovování pracovníků jsem narazila na problém, kdy mi na žádost o účasti ve výzkum poskytl zpětnou vazbu velmi málo pracovníků, a proto byli následně telefonicky osloveni. I v tomto případě pracovníků z neziskových organizací nebylo mnoho, naopak pracovníci z oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností byli vstřícní a pro rozhovor přístupní. Rozhovory poté probíhaly většinou formou videohovorů nebo telefonických hovorů, přičemž byly zaznamenávány na diktafon v tabletu. Komunikační partnerky byly velmi vstřícné a otevřené, na mé otázky se snažily odpovědět pravdivě a dle své osobní zkušenosti, díky tomu byl cíl bakalářské práce naplněn. Všechny komunikační partnerky se po představení tématu podělily hlavně o to, jak vážný problém vidí v nedostatku kapacit zařízení poskytující sociální služby v rámci podpory a pomoci rodině v rozvodu, ale i zdravotních služeb jakými je třeba dětský psycholog či dětský psychiatr. Většina z komunikačních partnerek spatřovala velké mezery i v edukaci rodičů ohledně jejich rodičovských kompetenci, práv a povinností. Mnoho rodičů dle komunikačních partnerek při rozvodu neberou na potřeby dětí příliš velký ohled.

Z výzkumu vyplývá, že dětem rozvádějících se rodičů se nedostává takové podpory, kterou by potřebovaly, a to v důsledku naplnění kapacit zařízení poskytujících potřebnou pomoc a podporu, a i v důsledku nedostatečné podpory od rodičů těchto dětí. Smith (2004) hovoří o proměnlivých reakcích dítěte na rozvod jeho rodičů. Dítě dle autora může pociťovat pocit viny a selhání nebo také vysvobození z nepříjemného prostředí, kterým se domov pro dítě stal. Pokud takovému dítěti není poskytnuta včasná a potřebná podpora ze strany rodičů nebo podpůrných zařízení, může to mít pro dítě důsledky. Fidgor (2001) jako dopad rozvodu rodičů dítěte uvádí posttraumatický stres. Dle komunikačních partnerek by se dítě těmto nepříjemným dopadům mohlo vyhnout, pokud by mu byla poskytnuta potřebná podpora a rodiče by neopomíjely jeho potřeby. Jednou z možností by dle komunikačních partnerek bylo rozšíření kapacit daných zařízení, čímž by se snížily čekací lhůty a podpora pro děti rozvádějících se rodičů by se tak stala dostupnější.

Komunikační partnerky v rozhovorech též hovořily o tom, že je pro dítě podstatné, zda se jedná o rozvod konfliktní neboli sporný či nekonfliktní neboli nesporný. Novák a Průchová (2007) popisují rozvod nesporný jako rozvod, ve kterém rodiče nejsou ve sporu, oba manželé s rozvodem souhlasí a jsou schopni se dohodnout na majetkovém vyrovnání, péči o dítě a výživného na něj, a proto se příčiny takového rozvodu nezjišťují. Pro sociální pracovníky oddělení sociálně právní ochrany dětí nesporný rozvod většinou dle

rozhovorů znamená, že spolupráce s dítětem je krátkodobá a dítě cítí pohodu, pokud i rodiče cítí pohodu a bylo mu rodiči, popřípadě sociálním pracovníkem dobře vysvětleno, co rozvod je, jaké změny to pro něj znamená a jaké to bude v budoucnosti. Komunikační partnerky velmi často hovořily o tom, že dítě potřebuje ze strany rodičů cítit lásku a být ujišťováno v tom, že ho mají oba rodiče stejně rádi, ačkoli již nejsou schopni spolu žít jako rodina. Pokud se jedná o rozvod sporný, ve kterém jeden z manželů dle Nováka a Průchové (2007) nesouhlasí s rozvodem, a tak je nutné prokázat, že rozvrat mezi manžely existuje a poté soud zkoumá příčiny tohoto rozvratu a takové manželství je možné ukončit v případě, že je pravomocně ukončeno řízení, které upravuje poměry k nezletilým dětem. Takový typ rozvodu popisují autoři jako velmi náročný, a to časově, finančně i emočně. V tomto tvrzení se s Novákem a Průchovou (2007) shodují všechny komunikační partnerky, jelikož práce s takovým dítětem je více intenzivní a není krátkodobá. V takovém případě komunikační partnerky ve větší míře doporučují různé neziskové organizace poskytující například krizovou pomoc, rodinné terapie, mediaci, nebo je v rámci oddělení sociálně právní ochrany uspořádána případová konference. Dětem rozvádějících se rodičů v rámci sporného rozvodu se sociální pracovnice snaží poskytovat takovou podporu, kterou tyto děti potřebují a v rámci toho se snaží informovat rodiče o tom, jak by s dítětem měli o rozvodu mluvit a čeho by se měli vyvarovat. Komunikační partnerky uvedly, že takové dítě je bohužel často v průběhu rozvodu, a především po rozvodu svých rodičů používáno jako prostředek pro vydírání druhého rodiče. Na potřeby těchto dětí jejich rodiče dle komunikačních partnerek většinou neberou tak velký ohled, jaký by byl potřebný a upřednostňují své potřeby.

Z mého pohledu je důležité, aby rodiče v rámci rozvodového procesu upřednostňovali potřeby svých dětí a poskytovali jim adekvátní podporu, která zahrnuje emocionální stabilitu a pocit lásky, pocit jistoty. Toto stanovisko odpovídá výsledkům realizovaného výzkumu. Na základě vlastní zkušenosti usuzuji, že je nezbytné poskytnout dětem v období rodičovského rozvratu informace, zejména o možnostech budoucího uspořádání, variantách péče a o tom, jaké nastanou změny a co pro děti tato situace znamená, stejně jako o samotném pojmu rozvodu. Sociální pracovníci by mohli hrát klíčovou roli v edukaci rodičů, aby tak pomohli dětem zvládat tuto obtížnou životní situaci. Je zjevné, že pokud budou rodiče informováni o potřebách svých dětí a o tom, čeho by se měli vyvarovat a jak by k dětem v tomto období měli přistupovat, snižuje se pravděpodobnost, že by děti utrpěly značnější škody v důsledku rozvodu. Potřebu edukovat rodiče

zdůrazňují také všechny komunikační partnerky, protože tato podpora je pro děti zásadní. Obecně platí, že sociální pracovníci, rodiče i soudy by se měli zaměřit na nejlepší zájem dítěte, i když je třeba zdůraznit, že tento pojem nelze absolutně definovat nebo klasifikovat, protože je závislý na individuálních okolnostech. Je nezbytné, aby v průběhu zejména sporného rozvodu rodičů bylo zapojeno více odborníků, a zároveň je důležité zvýšit dostupnost potřebné pomoci. To znamená, že je nutné zvýšit kapacity zařízení poskytujících krizovou pomoc, odborné poradenství, rodinnou terapii, mediaci, stejně jako ve sféře dětské psychologie a dětské psychiatrie. Omezené kapacity těchto zařízení byly často zmiňovány komunikačními partnerkami jako hlavní překážka pro poskytnutí adekvátní podpory dětem během rozvodu rodičů.

Po rozhovorech s komunikačními partnerkami jsem přesvědčena o tom, že se dětem potřebné pomoci ve většině případů nedostává. Dětem se dostává velice kvalitní podpory od sociálních pracovníků, oproti tomu podpora od rodičů těchto dětí je velmi slabá. Rodiče v rozvodu většinou řeší konflikt mezi sebou a potřeby dětí upozadují. Otázkou je, zda sociální pracovník může toto nějak ovlivnit. Komunikační partnerky shodně uvedly, že se snaží rodiče edukovat o tom, co dítě rozvádějících rodičů potřebuje, další odpovědnost je však na rodičích.

Výzkum potvrdil, že podpora poskytovaná dětem rozvádějících se rodičů není dostatečná především z důvodu naplněných kapacit a upozadování potřeb dětí rodiči.

Z výzkumu vplynuly odpovědi na následující výzkumné otázky:

Jaké jsou možnosti sociální práce v kontextu práce s dětmi při rozvodu rodičů?

Sociální práce s dětmi při rozvodu jejich rodičů je uskutečňována sociálními pracovníky oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností na základě soudního ustanovení kolizním opatrovníkem, poté tito sociální pracovníci s dítětem začínají pracovat v rámci rozhovoru. Oproti tomu sociální pracovníci z neziskových organizací s dětmi rozvádějících se rodičů pracují většinou na doporučení oddělení sociálně právní ochrany dětí a mají větší prostor pro práci s dítětem i rodiči. Tyto organizace mohou rodiče edukovat v oblasti rodičovských kompetencí a komunikace rodičů s dětmi o rozvodu a tím dětem pomoci lépe tuto těžkou životní situaci zpracovat.

Sociální pracovníci z OSPOD s dětmi i rodiči mají pohovor, při kterém rodiče i děti informují o tom, jaká je jejich role, kdo je kolizní opatrovník, jak rozvod probíhá a jaké

jsou formy porozvodové péče o děti. Pokud se jedná o rozvod nesporný, sociální pracovník již většinou dál s dítětem nepracuje. Jedná-li se o rozvod sporný, sociální pracovník rodinu více monitoruje, doporučuje služby, které by rodině mohly pomoci tuto obtížnou situaci zvládnout, vykonává sociální šetření a poskytuje dětem i rodičům sociální poradenství a podporu. Sociální pracovníci z neziskových organizací s dětmi pracují více individuálně a ve většině případů při sporném rozvodu rodičů. Sociální pracovníci při rozvodu rodičů využívají následující techniky sociální práce: případová konference, sociální šetření, rozhovor, pozorování, mediace.

Jakou podporu nabízí sociální pracovníci dětem při rozvodu rodičů?

Sociální pracovníci oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností i sociální pracovníci neziskových organizací nabízejí těmto dětem podporu prostřednictvím zprostředkování informací. Sociální pracovníci dítěti vysvětlí, jaký je průběh rozvodu, jaké jsou formy péče po rozvodu rodičů a jaký je jejich význam, dále dětem poskytnou informace o sociálních službách, které v rámci podpory mohou využívat. Nejčastěji sociální pracovníci nabízejí službu krizové pomoci a odborného sociálního poradenství, také ale dětské psychology a dětské psychiatry. Sociální pracovníci těmto dětem nabízejí podporu prostřednictvím rodičů, které informují o tom, jak by s dítětem o rozvodu měly hovořit, jaké jsou potřeby těchto dětí, které by se rodiče měli snažit naplnit. Sociální pracovníci dětem poskytují podporu i prostřednictvím empatického přístupu a respektujícího přístupu k nim – dětem nabízejí bezpečný prostor, který mohou využít pro sdílení svých pocitů a přání a zároveň respektují, pokud děti nechtějí otevřeně hovořit. Snaží se, aby děti rozuměly tomu, co pro ně rozvod rodičů znamená a jaké jsou varianty pro jejich budoucí život, samozřejmě je vše přizpůsobeno rozumové vyspělosti dítěte.

Co by děti rozvádějících se rodičů z pohledu sociálních pracovníků nejvíce potřebovaly?

Děti rozvádějících se rodičů by z pohledu sociálních pracovníků nejvíce potřebovaly pocit lásky, bezpečí, jistoty. Tyto děti v průběhu rozvodu pocítují vinu za vzešlou situaci, ztrátu jistoty a bezpečí, strach a zmatek. Děti rozvádějících se rodičů by nejvíce potřebovaly zejména podporu vzešlou od svých rodičů, ujištění o přítomné lásce, bezpečí, domově, klidu a jistotě. Také správnou komunikaci s rodiči o tom, co rozvod znamená. V případě, že rodiče nejsou schopni poskytnout dětem dostatečnou podporu, tyto děti by

potřebovaly větší dostupnost zařízení poskytující sociální služby v rámci podpory těchto dětí a větší dostupnost dětských psychiatrů a dětských psychologů zejména. V současné době potřeby dětí rozvádějících se rodičů nejsou naplňovány v takové míře, jak by tyto děti potřebovaly.

6 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat názory sociálních pracovníků z oddělení sociálně právní ochrany dětí obcí s rozšířenou působností a sociálních pracovníků z neziskových organizací na poskytovanou podporu dětem rozvádějících se rodičů a sociální práci s nimi.

Výzkumná část byla zaměřena na zkušenosti sociálních pracovníků těchto dvou skupin z praxe z oblasti sociální práce s rodinou v rozvodu, zejména s dětmi. Z výsledků je zřejmé, že poskytovaná podpora dětem rozvádějících se rodičů a sociální práce s nimi není dostačující. Nejčastěji byla vyzdvižována omezená kapacita zařízení poskytující sociální služby, které mohou poskytnout podporu dětem při rozvodu jejich rodičů, omezená kapacita lékařských služeb, jakými jsou dětský psycholog a psychiatr a v neposlední řadě nedostatečná podpora poskytovaná těmto dětem ze strany rodičů. Rodiče často nejsou schopni naplnit potřeby svých dětí v souvislosti s tíživou životní situací.

Z výzkumu vyplývá to, že sociální práce s dětmi rozvádějících se rodičů je omezena především kapacitou. Sociální služby nabízené jako podpora těmto dětem nejsou schopny včas poskytnout potřebnou podporu v závislosti na dlouhé čekací lhůtě. Sociální pracovníci se snaží děti podporovat prostřednictvím jejich rodičů. Nabízená podpora dětem při rozvodu rodičů je široká, ale nepřínosná z důvodu kapacity, čímž se její účelnost snižuje. Potřeby dětí rozvádějících se rodičů jsou široké a individuální, nicméně potřeba lásky, bezpečí a jistoty je v tomto ohledu jistotou. Tyto děti mají vysokou potřebu ujištění se v tom, že ani jednoho z rodičů neztrácejí.

Tato bakalářská práce může být přínosná pro sociální pracovníky, kteří pracují s rodinou v rozvodu, protože poukazuje na neúčelnost nabízené podpory dětem rozvádějících se rodičů. Zároveň tato práce vyzdvižuje potřebnost navýšení kapacit zařízení sociálních služeb i zdravotních služeb, mezi které patří dětský psycholog a psychiatr.

7 Seznam použitých zdrojů

1. ANTIER, E., 2005. Dítě toho druhého. Praha: Portál. ISBN 80-7178-946-1.
2. AUERSPERG, F. et al., 2019. Long-term effects of parental divorce on mental health – A meta-analysis. *Journal of Psychiatric Research*. 119, 107-115. ISSN 00223956.
3. BAKALÁŘ, E., 2006. Rozvodová tematika a moderní psychologie. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1089-2.
4. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. 2011. Sanace rodiny. Práva: Portál. ISBN 978-80-262-0031-4.
5. BOULLIER, M., BLAIR, M., 2018. Adverse childhood experiences. *Pediatric and Child Health*. 38(5), 729-737. ISSN 0278-2715.
6. DUNOVSKÝ, J. a kol., 1999. Sociální pediatrie: vybrané kapitoly. Praha: Grada. 279 s. ISBN 80-7169-254-9.
7. EISEN, A. SCHAEFER, C. E., 2007. Separation Anxiety in Children and Adolescents: An Individualized Approach to Assessment and Treatment. New York: the Guilford Press. ISBN 978-1593854829.
8. FIDGOR, H., 2001. Kinder aus geschiedenen Ehen: Zwischen Trauma und Hoffnung. Mainz: Mathias – Grunewald – Verlag. ISBN 3-7867-1529-7.
9. FISCHER, J., ŠKODA, S., 2014. Sociální patologie. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5046-0.
10. FRANCOVÁ, M., DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J., 2014. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-573-1.
11. GARDNER, R. A., 2001. Parental Alienation Syndrome (PAS): Sixteen Years Later. *Academy Forum*. 45(1), 10-12. Dostupné z: www.fact.on.ca/Info/pas/gard01b.htm
12. GRECMANOVÁ, E. a kol., 2003. Obecná pedagogika II. Olomouc: Hanex. ISBN 80-85783-24-X.
13. HARTL, P., 2013. Krizová intervence. In: MATOUŠEK, O., a kol. *Metody řízení a sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.
14. HENDL, J. 2016. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
15. HRUŠÁKOVÁ, M., a kol., 2014. Občanský zákoník komentář II. Praha: Beck. ISBN 978-80-7400-503-9.

16. HRUŠKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ Z., 2006. České rodinné právo. Brno: Doplněk Masarykova univerzita Brno. ISBN 80-7239-192-5.
17. KNETLOVÁ Z. a kol., 2017. Čí je to hra?. České Budějovice: Krizové centrum pro děti a rodinu. ISBN 978-80-904854-6-4.
18. KOVÁŘOVÁ, D. et al., 2022. Dítě mezi otcem a matkou. Praha: EEZY. ISBN 978-80-908391-8-2.
19. KREBS, V. et al., 2010. Sociální politika. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-585-4.
20. KUTNOHORSKÁ, J., 2009. Výzkum v ošetrovatelství. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2713-4.
21. MAGROVÁ, G., VENGLÁŘOVÁ, M. a kol., 2008. Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2138-5.
22. MAREŠ, J., ČÁP, J. 2007. Psychologie pro učitele. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-273-7.
23. MATĚJČEK, Z., 2017. Rodiče a děti. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-797-7.
24. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., 1994. Děti, rodina a stres. Praha: Galén. ISBN 80-85824-06-X.
25. MÁTEL, A., 2019. Teorie sociální práce: Sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor. Praha: Grada Publishing a.s. 208 s. ISBN 978-80-271-2220-2.
26. MATOUŠEK O., PAZLAROVÁ H., a kol., 2014. Podpora rodiny. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0697-2.
27. MATOUŠEK, O., 2016. Slovník sociální práce. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1154-9.
28. MATOUŠEK, O., UHLÍKOVÁ, Š., 2010. Sociální práce s rodinou v rozvodu. In: MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ J. (eds.). Sociální práce v praxi. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.
29. MIOVSKÝ, M., 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
30. NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B., 2007. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-1449-3.
31. PLAŇAVA, I., 2000. Manželství a rodiny: Struktura, dynamika, komunikace. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-039-2.

32. POUPĚTOVÁ, Š., 2009. Netrapte se po rozvodu. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-6601-0.
33. PROCHÁZKOVÁ, J., 2011. Rozvodová péče o děti. In: BOKOVÁ L., BUKOVSKÁ L., KATRŇÁK T., MASÁKOVÁ V., PROCHÁZKOVÁ J., SCHMIDOVÁ K. Sborník studií. Praha: Sdružení Linka bezpečí, s. 35-57. ISBN 978-80-904920-1-1.
34. RUDOLPH, J. 2010. Jsi moje dítě „Cochemská praxe“ – cesty k lidštějšímu rodinnému právu. Praha: Magistrát Hlavního města Prahy. ISBN 978-80-254-8250-6.
35. Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání úmluvy o právech dítěte. In: Sbíрка zákonů České a Slovenské Federativní Republiky, částka 22. ISSN 1210-0005
36. SEKOT, A., 2006. Sociologie v kostce. Brno: Paido. 258 s. ISBN 80-7315-126-X.
37. SCHMIDOVÁ, K., 2011. Rodiče, děti a jejich problémy. Sdružení linka bezpečí. ISBN 978-80-904920-1-1.
38. SCHMIDOVÁ, K., 2011. Rozvody, rozchody rodičů a děti. In: BOKOVÁ L., BUKOVSKÁ, L., KATRŇÁK, T., MASÁKOVÁ, V., PROCHÁZKOVÁ J., SCHMIDOVÁ, K. Sborník studií. Praha: Sdružení Linka bezpečí, s. 35-57. ISBN 978-80-904920-1-1.
39. SKŘIVÁNKOVÁ, M., 2003. Rozvod manželství. Šance dětem. [online; cit. 2023-02-01]. Dostupné z <https://sancedetem.cz/rozvod-manzelstvi>.
40. SMITH, J. A., 2004. Reflecting of the Development of Interpretative Phenomenological Analysis and Its Contribution to Qualitative Research in Psychology. *Qualitative Research In Psychology*. 1(1), 39-54. ISSN 14780895.
41. SOBOTKOVÁ, I., 2012. Psychologie rodiny. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0217-2.
42. SOTONIKOVÁ, E., 2005. Teorie a metody sociální práce. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě – Filozofická fakulta. ISBN 80-7368-118-8.
43. ŠPAŇHELOVÁ, I., 2010. Dítě a rozvod rodičů. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3181-0.
44. ŠPAŇHELOVÁ, I., et al., 2011. Rozvod přináší ztráty: některé nejsou vidět hned. *Děti a my: časopis pro rodiče, učitele a pracovníky pomáhajících profesí*. 41(6), 10-14. ISSN 0323-1879.

45. ŠULOVÁ, L. 2019. Raný psychický vývoj dítěte. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4479-0.
46. ŠVARÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., a kol., 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
47. TOMĚŠ, I., 2007. Sociální politika, sociální služby a sociální práce. In: MATOUŠEK, O., a kol. Základy sociální práce. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-331-4.
48. TRÁVNÍČEK, M., 2015. Střídavá péče. Praha: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-596-
49. TRPIŠOVSKÁ, D., VACÍNOVÁ M., 2007. Sociální psychologie. Praha: Univerzita J. A. Komenského. 156 s. ISBN 978-80-86723-30-3.
50. VACÍNOVÁ, M., TRPIŠOVSKÁ, D., 2007. Sociální psychologie. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-86723-30-3.
51. VÁGNEROVÁ, M. 2000. Vývojová psychologie: a dospívání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.
52. WARSHAK, R. A., 2001. Current controversies regarding parental alienation syndrome. American Journal of Forensics Psychology. 19(3), 29-59. ISSN 7331290.
53. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 37, s. 1250-1360. ISSN 1211-1244.
54. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, 2008. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 91, s. 4086-4156. ISSN 1211-1244.
55. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, 2013. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 112, s. 3186-3256. ISSN 1211-1244.
56. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 1999. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 111, s. 349-362. ISSN 1211-1244.
57. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2012. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 33, s. 1026-1365. ISSN 1211-1244.

8 Seznam tabulek a schémat

Tabulky:

Tabulka č.1 – Charakteristika komunikačních partnerů

Schémata:

Schéma č.1 – Způsob sociální práce s dětmi při rozvodu rodičů

Schéma č.2 – Podpora dětí a pomoc dětem při rozvodu rodičů

Schéma č.3 – Potřeby a pocity dětí při rozvodu rodičů

9 Přílohy

Příloha č. 1: Předloha informovaného souhlasu pro komunikační partnery

Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane, obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci, v rámci, které provádím výzkum, jehož cílem je zjistit, zda a jakým způsobem pracují sociální pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí a sociální pracovníci z neziskových organizací s dětmi, pokud se jejich rodiče rozvádí. Dále zjistit, co mohou sociální pracovníci nabídnout těmto dětem jako podporu. Výzkum probíhá prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, které trvají přibližně 30 minut. Výzkum je zcela anonymní, nikde tedy nebude uveřejněno Vaše jméno.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Studentka mne informovala o podstatě výzkumu a seznámila mne s cíli, metodami a postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako s výhodami a riziky, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studentky. Měl/a jsem možnost si vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit. Měl/a jsem možnost se studentky zeptat na vše pro mne podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď. Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním osobních a citlivých údajů účastníka výzkumu v rozsahu, způsobem a za účelem specifikovaným v tomto informovaném souhlasu.

V.....

Dne.....

Podpis účastníka výzkumu.....

Podpis studentky.....

Příloha č. 2: Scénář rozhovoru

Scénář rozhovoru

- 1) Jakým způsobem pracujete s dětmi při rozvodu jejich rodičů?
- 2) Znáte nějaké jiné způsoby práce s dětmi, které často nebo vůbec nepoužíváte a byly by přínosné?
- 3) Jaká je práce s dětmi v období rozvodu jejich rodičů (z hlediska dostatečnosti, kvality)?
- 4) Odkazujete rodiče těchto dětí nebo děti samotné na nějaké další sociální služby, popř. neziskové organizace, které by jim v této životní situaci byly schopny poskytnout pomoc a podporu? Jaké?
- 5) Nabízíte dětem v této životní situaci nějakou formu psychické podpory? Jakou? Co nejvíce tyto děti potřebují?
- 6) Jakým způsobem edukujete rodiče dětí, jak s dětmi komunikovat o rozvodu?
- 7) Jak ještě děti podporujete?
- 8) Myslíte si, že se dětem dostává dostatečná podpora při rozvodu rodičů? Proč ano, proč ne?
- 9) Jaká jsou témata, o kterých děti mluví při rozvodu svých rodičů?
- 10) Jaké potřeby vnímáte u těchto dětí?